

CĂLĂTORII PENTRU DOCUMENTARE ȘI CONFERINȚE ÎN REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA

În cele ce urmează ne vom referi la două călătorii pentru documentare și conferințe întreprinse în 1984 și 1987, ca invitat al unor universități și institute de cercetare din Republica Federală Germania.

Astfel, în ultimul trimestru al anului 1984, respectiv în intervalul 22 noiembrie – 20 decembrie, m-am deplasat în Berlinul occidental, precum și în mai multe orașe din Republica Federală Germania.

În Berlinul occidental am stat cinci zile, ca invitat al Universității din acest oraș, respectiv al Institutului de Pre-și Protoistorie, de sub conducerea prof. dr. Bernhard Hänsel. Aici, la casa de oaspeti a Institutului arheologic german din Dahlem, unde am fost găzduit, denumită Casa Lepsius, după numele chimistului Bernard Lepsius, fiul egiptologului G. Reihard Lepsius, care în 1868–1880 a fost secretar general al Institutului arheologic german, am avut ocazia să-i cunosc pe profesorii Kurt Bittel, specialist reputat în domeniul arheologiei Asiei Anteriori și fost președinte al Institutului arheologic german, Edmond Buchner, actualul președinte al acestui Institut, Hans Gustav Güterbock, hititolog de la Universitatea din Chicago, dr. Güven Bakir, arheolog din Izmir, cu care am purtat discuții privitoare la cercetările lui Hubert Schmidt la Cucuteni, precum și în deosebi relativ la eventuala prezență a civilizației tracice din așezarea Troia VII B₂ și în alte locuri din Anatolia, neobișnuit la această din urmă problemă un răspuns afirmativ.

Obiectivul principal al vizitei în Berlinul Occidental a fost conferința cu titlu „Problemele culturii Cucuteni în lumina noilor cercetări”, prilejuită de centenarul în 1984 a primelor descoperiri de la Cucuteni, pe care am susținut-o la 24 noiembrie la Institutul de pre-și protoistorie, fiind tipărită ulterior în volumul XIX din 1987 al publicației berlineze „Acta Prachistorica et Archaeologica”. După conferință la care au participat prof. dr. Bernhard Hänsel, care în-a prezintat astinenței, prof. dr. Horst Kirchner, fostul director al Institutului, dr. Mikuláš Dušek de la Institutul de arheologie din Nitra, dr. Constantin Preda, directorul Institutului de arheologie din București, asistent Burger Wanzek s.a., au urmat întrebări și discuții, dovedind interesul pentru această cultură, la cărei cunoaștere o contribuie esențială a adus-o învățatul german Hubert Schmidt din Berlin, prin monografia sa din 1932. Tot la acest Institut, m-am documentat în zilele următoare în bibliotecă, consultind lucrările noi, în deosebi cu privire la eneolitic și metalurgia bronzului, dind totodată unele informații, care mi-au fost solicitate de asistentul Burger Wanzek, cu privire la formele de turnat de bronz de pe teritoriul României, problemă care l-a interesa pentru teza de doctorat.

Un alt obiectiv important din Berlinul Occidental l-a constituit Muzeul de pre-și protoistorie dintr-o aripă a palatului Charlottenburg, unde, pe lingă vizitarea colecțiilor, din expoziție, instalată în condiții moderne, și depozit, am avut întrevederi cu prof. dr. Adrian v. Müller, directorul Muzeului, care în vara același an a făcut o vizită în România, inclusiv la Iași, însoțind un grup de berlinezi, pasionați pentru arheologie, precum și cu dr. B. Goldmann, de la acest Muzeu, cu preo-

cupări în domeniul metalurgiei bronzului și al geografiei preistorice. și de datele aceasta, ca și cu ocazia vizitei din 1968 la acest Muzeu, m-am interesat în mod special de piesele de la Cucuteni, provenind din săpăturile lui Hubert Schmidt din 1909 și 1910. Si acum am constatat că în depozit sunt doar cîteva vase pictate sau cu decor adincit cu mențiunea că provin de la Cucuteni. Din informațiile obținute de la prof. B. Hänsel am dedus că în timpul războiului, în urma avarierii din 1944 a clădirii Muzeului de pre-și protoistorie din Leizigerstrasse 1, au avut de suferit piesele rămase acolo, printre care și acelea din săpăturile de la Cucuteni. Altele, în schimb, ambalate în țăză au fost duse la Spandau, precum și în Turingia și la vest de Magdeburg, de unde au revenit, după război, la Berlin. Așa se explică că astăzi studenții prof. B. Hänsel fac exerciții pe asemenea materiale.

In afară de aceste două instituții, am mai vizitat la Berlin secția de antichități a Muzeului Charlottenburg, conținând, printre multe alte descoperiri valoroase, tezaurul scitic de importanță mondială de la Vettlersfeld (astăzi Witaszkowo) din ultimul sfert al sec. VI i.e.n., precum și tezaurul roman de vase de argint de la Hildesheim din sec. I – III e.n. De asemenea, am fost la Muzeul de egiptologie pentru a vedea poarta Kalabsha din epoca romană (20 i.e.n.), înfațisind pe împăratul August în postură de faraon egiptean în fața divinităților egiptene, monument primit ca dar din partea Nubiei pentru ajutorul acordat la lucrările de demontare și de refacere a templului de la Assuan.

Remarcabil este și marele Muzeu de etnologie din Dahlem, cu numeroase exponete din toate continentele extraeuropene, un loc important ocupându-l acelea din America precolumbiană.

O impresie deosebită mi-a produs însă rezervația arheologică de la Düppel, de sub direcția prof. Adrian v. Müller, care a avut bunăvoie să mă însoțească, ca și colaboratoarea sa Irmgard Lück din Berlin, dându-mi explicațiile necesare pentru înțelegerea acestui „muzeu viu”, compus din construcții de lemn cu funcționalitate deosebită, descoperite prin săpăturile arheologice efectuate pe locul respectiv și apoi reconstruite și întreținute cu cea mai mare grijă. La întreținerea în bune condiții a acestui muzeu medieval în aer liber, precum și la cercetările din cadrul lui, își dau contribuția, în mod benevol și cu pasiune, în tot cursul anului, ingineri, chimici, tehnicieni, profesori și alte categorii de specialiști, repartizați în 16 grupe de lucru. Posibilitățile oferite de muzeu de a cunoaște pe viu felul de viață al oamenilor din regiunea respectivă în Evul Mediu explică astfelul de vizitatori din timpul verii, între 600 și 1 000 timp de trei ore duminica, cind este posibilă vizitarea lui, precum și procurarea de diferite produse obținute prin mijloace tehnice medievale.

Sederea în Berlin s-a încheiat cu vizitarea palatului Charlottenburg, construit la sfîrșitul sec. XVII și începutul sec. XVIII și apoi largit în cursul acestui din urmă secol, impresionând în deosebi prin decorația în stil baroc a încăperilor regelui Frederic I și a reginei Sofia Charlott, mobilierul, tablourile, gobelenurile, oglinzelile și porțelanurile chinezesci și japoneze din interiorul lui.

In continuare, ca invitat al Comisiei Romano-Germane din Frankfurt a. M., m-am deplasat în această localitate, unde, datorită faptului că am fost găzduit la Comisie, am avut posibilități foarte bune de documentare în bibliotecă, una din cele mai bune de arheologie din Republica Federală Germania, consultând lucrările privitoare îndeosebi la neo-eneoiticul din sud-estul Europei, metalurgia bronzului în centrul, sud-estul și estul Europei, precum și din domeniul tracologiei. Dintr-o incepție în care remarc prejiosul concurs acordat la Comisie de către prof. dr. Ferdinand Mayer, director, dr. Siegmar v. Schnurbein, director adjunct, dr. Eckehart Schubert, consilier științific, dr. Karl-Friedrich Rittershofer, cercetător și D. Beck, bibliotecară, datorită căror am putut să lucrez în cele mai bune condiții la această instituție de prestigiu a Institutului german de arheologie, obținind, totodată, și xerox-urile solicitate după lucrările care mă interesau. De altfel, prof. dr. Ferdinand Mayer, specialist în epoca La Tène, este bine cunoscut arheologilor români, îndeosebi prin publicațiile privitoare la săpăturile de mare amplioare, de sub conducerea sa, din așezarea celtică de la Manching, ca și dr. S. v. Schnurbein prin lucrările cu privire la epoca migrațiilor. Dr. E. Schubert a fost cu ani în urmă în România, împreună cu fratele său, Franz Schubert, în prezent consilier științific al secției de cercetare de la Manching a Comisiei Romano-Germane, pentru a strîng probe din obiectele de cupru și într-o măsură mai redusă din bronz, în scopul analizelor spectrale din laboratoarele Muzeului Land-ului din Stuttgart, ale cărei rezultate au fost publicate ulterior, în 1968 și 1974, de Siegfried Junghans, Edward Sangmeister și Manfred Schröder. La rîndul său, dr. K. Fr. Rittershofer este cunoscut acelora care se ocupă cu problema depozitelor de bronzuri, prin lucrarea sa amplă din 1983 relativ la depozitul de la Bühl din fază de tranziție de la Bronzul timpuriu la cel mijlociu.

In afară de discuțiile purtate cu acești specialiști am avut și altele, la Comisia Romano-Germană, cu dr. Ulrich Fischer, fost director al Muzeului de pre-și protoistorie din Frankfurt a. u., care citea zilnic în bibliotecă, în același loc pe care l-a ocupat și ca student, cu acad. Witold Hensel, directorul Institutului de istoria culturii materiale din Varșovia, care a ținut aici și o conferință cu tema „Arheologie și preistorie”, la care am asistat, cu dr. David Kidd, specialist în epoca migrațiilor, de la Departamentul de antichități medievale al Muzeului Britanic din Londra, cu dr. Georges Dontaș, director al Muzeului Acropolei din Atena, cu dr. Janusz Ostoja-Zagórska, bursier din Poznań al Fundației Humboldt, bun cunoșător al metalurgiei bronzului din cultura Lausitz și cu dr. Tadeusz Sarnowski, bursier din Varșovia al aceleiași Fundații, specialist în epoca romană, autorul unui studiu despre trupele romane în nordul Mării Negre, care urma să fie publicat la Frankfurt a. M.

In după amiază zilei de 13 decembrie am ținut la Comisia Romano-Germană o conferință despre importanța noilor descoperiri de la Cucuteni, însoțită de proiecții și urmată de discuții, la care au participat prof. dr. Ferdinand Mayer, care m-a și prezentat asistenței, dr. Siegmar v. Schnurbein, dr. Eckehart Schubert, dr. Ulrich Fischer, precum și prof. dr. Jens Lüning, directorul Seminarului de pre- și protoistorie al Universității din Frankfurt a. M., prof. dr. Albrecht Jockenhövel de la același seminar, prof. dr. Hans-Jürgen Hundt din Wiesbaden, fost director al secției de preistorie și al laboratorului Muzeului Central Romano-German din Mainz și alții.

Un alt obiectiv important al vizitei la Frankfurt a. M. a fost Seminarul de pre-și protoistorie, unde m-am întinut cu prof. dr. Jens Lüning, neolitician bine cunoscut, cu care am discutat unele probleme relativ la cronologia absolută a neo-eneoiticului, pe baza datărilor C₁₄ calibrate, față de care era însă sceptic, manifestând interes pentru fază Ciumești din Transilvania și cultura Criș la est de Carpați. Tot la acest Seminar am avut întrevăderi la redacția publicației „Prähistorische Bronzesfunde” (PBF), pe atunci sub conducere prof. dr. Hermann Müller-Karpe, cu prof. dr. Albrecht Jockenhövel, dr. Wolf Kubach și dr. Isa Richter-Kubach, în legătură cu unele probleme de tehnoredacție privitoare la publicarea în această serie a lucrării mele, în curs de definitivare, relativ la brățările de bronz din România. Cu acest prilej m-am întinut și cu dr. Adolf v. Schebek, colaborator apropiat al

prof. dr. Hermann Müller-Karpe pentru această serie și alte lucrări, care m-a primit cu multă amabilitate.

In afară de vizitele de lucru la aceste două instituții, în după amiază zilei de 29 noiembrie am asistat la Muzeul de Pre- și Protoistorie din Frankfurt a. M. la inaugurarea expoziției „Hessen în Evul Mediu Timpuriu și arheologie”, conținând descoperiri caracteristice pentru intervalul 500–900, respectiv perioadele merovingiană (500–700) și carolingiană (800–900) din regiunea Hessen. La inaugurarea acestei expoziții, organizată de Muzeul de Pre- și Protoistorie din Frankfurt a. M., condus de prof. dr. Walter Meier-Arendt și Universitatea din Marburg, prin prof. dr. Helmuth Roth și soția sa, au participat ministrul președinte al Land-ului Hessen, primarul orașului Frankfurt a. M., președintele Universității din Marburg și alte oficialități.

In alte zile am vizitat cu deosebită interes celebre colecții de științe naturale ale Muzeului Senckenberg, cu funcție de institut de cercetare, unul din cele mai mari și mai importante muzeze de acest fel din Republica Federală Germania, atât prin valoarea și varietatea, cât și prin mulțimea pieselor din domeniile zoologici, geologici, paleontologici și botanicii. De asemenea, în compania prof. dr. Vladimir Iliescu din Erkrath, am vizitat o importantă instituție de cultură, respectiv casa și muzeul Goethe din Frankfurt a. M., cu mobilă de stil și valoroase colecții din tablouri și manuscrise.

Tot la Frankfurt a. M., însoțit cu multă amabilitate de fizicianul C. H. Sziffler, am vizitat și aeroportul, unul din cele mai mari din Europa, cu culoare de sute de metri, numeroase agenții pentru transporturi aeriene, magazine cu tot felul de lucruri, ascensoare pentru etaje, loc de parcare a mașinilor la subsol și cu o expoziție a aviației germane la etaj.

Din Frankfurt a. M. m-am deplasat, în continuare, în zile deosebite, pentru documentare și conferințe, la Mainz, Heidelberg, Bonn și Köln, precum și la Simpozionul internațional de la Otzenhausen, care este prezentat separat, tot în această publicație (Arheologia Moldovei, XII, 1988, p. 347–348).

La Mainz, am fost la 30 noiembrie, făcând o vizită la Muzeul Central Romano-German, pe care-l cunoșteam din deplasările anterioare în Republica Federală Germania. De data aceasta, nu am putut vizita decât secția română din Palatul Electoratului, condusă de dr. Ernst Künlz, conținând numeroase vestigii romane din sec. I i.e.n. – III e.n., provenind din regiune, Italia și provinciile din sudul și estul Imperiului. În schimb, secția de preistorie a acestui muzeu, instalată în clădirea mai mică din față, construită pentru vamă în vremea lui Napoleon, nu am putut-o vedea, fiind închisă. Tot la acest muzeu, datorită amabilității dr. Olaf Höckmann, am luat cunoștință de muñeca migăloasă de reconstituire din mii de bucăți din lemn a unei corăbii romane, descoperită la Mainz cu prilejul construcției hotelului Hilton, la 7 m adâncime, într-o depunere cu multă ceramică din sec. IV e.n.

O altă instituție de cultură pe care am vizitat-o la Mainz a fost Muzeul Gutenberg, de importanță mondială, înființat în 1900 și instalat într-o clădire modernă cu începere din 1962, în care funcționează și astăzi. La parter este o sală în care se țin conferințe și se proiectează filmul Gutenberg în 11 limbi. Ceva mai sus de parter, este prezentată evoluția atelierelor de tipografie de la acela reconstituit al lui Gutenberg, în care pot fi imprimate pagini și astăzi, prin la mașinile de tipărit electronice din zilele noastre. La primul etaj sunt expuse tipăriturile de la cele mai vechi din Mainz și, în continuare, din sec. XVI–XIX, tehnici grafice, cărți pentru copii, litografii vechi, mașini de imprimat, într-un spațiu special celebră biblie a lui Gutenberg cu 42 linii, și evoluția legăturilor de cărți. La etajul al doilea este ilustrată istoria scrierii de la babiloneni și egipiteni la greci și romani, precum și arta scrierii din mănăstiri. Tot la acest etaj se află colecția est-asiatică cu tipărituri chineze, japoneze și coreene, evoluția istoriei hîrtiei, expoziția unor din cele mai frumoase cărți tipărite în sec. XX în Germania și alte țări și.a.

La Heidelberg m-am deplasat în zilele de 4 și 5 decembrie, revăzând acest frumos oraș cultural german de pe malurile Neckar-ului, renomăt prin cea mai veche universitate din Germania (1387), în cadrul căreia funcționează Seminarul de pre- și protoistorie, condus anterior de prof. dr. Vladimir Milojević și în prezent de prof. dr. Harald Hauptmann, ambii

reputații neoliticieni. Fiind invitat de către acesta din urmă, am ținut o conferință cu privire la cultura Cucuteni, în seara zilei de 4 decembrie, la Seminarul de pre- și protoistorie, la care au participat prof. dr. Harald Hauptmann, care m-a prezentat astinenței, conf. dr. Eberle, alte cadre didactice și studenți. Și aici, ca și la Berlin și Frankfurt a. M., conferința a fost însoțită de proiecții și urmată de discuții. Cu prilejul vizitei la Seminar, m-am documentat în bibliotecă, informându-mă și asupra stadiului schimbului de publicații cu România. Totodată, în calitate de membru, din partea României, pe atunci alături de regretatul acad. E. Condurachi, al Comisiei internaționale pentru cercetarea preistoriei Balcanilor, din cadrul Academiei din Heidelberg, am făcut împreună cu prof. dr. Harald Hauptmann, o vizită prof. dr. Viktor Pöschl, președintele acestei Comisii, cu care am discutat unele probleme relativ la cercetările arheologice din spațiul carpato-dunăreano-pontic.

Tot la Heidelberg, am revizuit, în limita timpului disponibil, castelul medieval, în a căruia curte interioară au loc vară concerte și diferite spectacole în aer liber, precum și Muzeul Palatinatului dintr-o frumoasă clădire în stil baroc, conținând bogate colecții de piese arheologice, ca și de tablouri și sculpturi din Germania, Tările de Jos și Italia din Evul Mediu și pînă în epoca contemporană, precum și mărturii prețioase relativ la cele săse secole din istoria universității săa.

La Bonn m-am deplasat în zilele de 5–7 decembrie, avind ca obiectiv principal documentarea la Comisia pentru arheologie generală și comparată a Institutului arheologic german, de sub conducere prof. dr. Hermann Müller-Karpe, datorită bunăvoiinței căruia am putut fi găzduit la Comisie, ceea ce mi-a facilitat mult lucrul în biblioteca Institutului, foarte bine înzestrată cu lucrări de arheologie privitoare la trecutul îndepărtat al diferitelor zone ale globului de la Pacific pînă la Atlantic.

În perioada de documentare la această Comisie am avut o întrevedere cu directorul ei, prof. dr. Hermann Müller-Karpe, sub redacția căruia apăreau la data respectivă, pe lingă seria „Prähistorische Bronzefunde” (PBF), cu peste 80 volume, la care arheologii români Al. Vulpe, Mircea Petrescu-Dimboviță și Tiberiu Bader au publicat patru tomuri privitoare la topoare, seceri și fibule de bronz, și publicațiile Comisiei (KAVA), tot cu peste 80 volume, respectiv Colocvii, Cercetări, Materiale și Contribuții. În ceea ce privește volumele de materiale, prezintă interes pentru arheologii români acelea privitoare la așezările enclavice din nord-estul Bulgariei de Henrieta Todorova, ca și altele anunțate ale arheologilor sovietici. Tot cu prilejul acestei întrevederi, am reînținut, în ceea ce mă privește, posibilitatea publicării unei lucrări relativ la stațiunea Cucuteni, ca o completare la monografia lui Hubert Schmidt.

În afara de acestea, la Comisia din Bonn am mai purtat discuții în domeniul neoliticului cu dr. Michael Tellbach, care a efectuat săptămâni arheologice în Peru și a publicat în 1983 o lucrare de sinteză relativ la neoliticul preceramic din sud-estul Europei, pe baza cercetărilor tipologico-stratigrafice asupra uneltele de piatră, precum și cu doctorandul Martin Benmann, care lucra la o dizertație privind perioadele I–III Montelius, respectiv Reinecke A–D, ale epocii bronzului din Rheinland. Cu acesta din urmă am discutat și problema noilor datări C₁₄ calibrate ale epocii bronzului, propuse de dr. Hans Quitta, îndeosebi acelea privitoare la începutul acestei epoci, care după părerea sa s-ar păsa în intervalul dintre limita inferioară a celei mai vechi date și limita superioară a celor mai noi, respectiv între 2500 și 2000 i.e.n.

În restul timpului cit am stat la Bonn am revizuit la Colegiul Albertinum pe prof. dr. Iosif Antohi din București, doctor în pedagogie al Universității din Heidelberg, care, în calitate de profesor invitat al Universității din Bonn, pentru pedagogie comparată, se afla în al optulea an aici, fiind foarte bine apreciat de profesori și studenți. De asemenea, am vizitat din nou cu mult interes muzeul casei de naștere a lui Beethoven, conținând manuscrise originale, scrisori, schițe, instrumente de muzică și arhiva Beethoven.

La Köln, unde m-am deplasat în după amiaza zilei de 7 decembrie, am revizuit Muzeul Romano-German, apreciind din nou la superlativ bogatele sale colecții de antichități

romane de valoare mondială, îndeosebi în domeniul vaselor de sticlă, oglindind, prin felul de expunere modern, mai bine ca oriunde, felul de viață și de gindire al romanilor din această regiune.

Tot la acest muzeu am avut ocazia să văd și expoziția tezaurului de la San Marco din Veneția, cu piese de o deosebită valoare artistică și istorică din secolele IV–XV, constând din vase decorative de sticlă și metal, statuete din cristal de munte, tronuri din marmură, icoane, legături de cărji, relicviare săa.

Pe lîngă acestea, am vizitat și tezaurul Dom-ului, unul din cele mai bogate din Europa, conținind, printre altele, codex-ul Hillinus (circa 1000) cu reprezentarea vechiului Dom, evangheliarul din Limburg de la începutul secolului XI, scrierul Sf. Engelbert, episcop de Köln, din argint parțial aurit, piesa principală a orfevrării din Köln executată în 1633 de bijuterul Konrad Duisbergh săa.

În încheierea acestei prezentări a vizitei din anul 1984 în Berlinul Occidental și cîteva localități din Republica Federală Germania, jin să menționez, că atât la duceare cît și la înapoiere, fiind în trece prin Berlinul răsăritean, am făcut două vizite de lucru la Institutul Central de istorie veche și arheologie. Cu acest prilej am avut întrevederi cu acad. Joachim Herrmann, directorul Institutului, precum și cu colaboratorul său, dr. Detlef Rössler, în problema contribuților românești la Encyclopediea istoriei popoarelor Europei în Evul Mediu timpuriu, din al cărei comitet de redacție internațional, condus de acad. Joachim Herrmann, fac parte, pentru România, împreună cu acad. Ștefan Pascu și dr. Radu Popa. De asemenea, am putut consulta aici și celelalte voci ale acestei Encyclopedii elaborate de autori din diferite țări europeme, împărțășind redactorilor din Berlin ai Encyclopediei punctul de vedere al istoriografiei române în unele probleme ce aveau tangență directă cu istoria țării noastre.

Totodată, am avut la Institut întrevederi cu dr. Hans Quitta, reputat neolitician și specialist în problema datărilor absolute prin metoda C₁₄, care, spre deosebire de alte convorbiri anterioare, inclina să accepte acum, ca de altfel și alți specialiști din Europa și America, datele calibrate ale acestei cronologii, în genere cu 7–800 ani mai vechi față de dataările convenționale obișnuite, invocind în sprijinul acestei datari concordanța datelor calibrate cu cronologia dinastiilor 1 și 3 ale Egiptului vechi. Dr. Hans Quitta, bine cunoscut arheologilor români prin sprijinul acordat analizării în laboratorul din Berlin, prin metodă C₁₄, a numeroase probe din neo-eneoliticul României, care a întreprins studii în acest domeniu nu numai pentru Europa, ci și asupra Orientului Îndepărtat și Apropiat, era preocupat acum de cronologia absolută a epocii bronzului, publicind în această privință, în catalogul expoziției „Troia și Tracia” (1982), un articol relativ la cronologia straturilor Bronzului timpuriu de la Troia.

Tot în Berlin am revizuit Muzeul Pergamon, în care se află parte din vest a marelui altar din Pergam (sec. II i.e.n.), dedicat lui Zeus și Athenei, remarcabil prin friza reprezentând lupta zeilor contra gigantilor, precum și reconstituirile ale arhitecturii de mari proporții neo-babiloneene din epoca lui Nabuchodonosor II (604–562 i.e.n.) și alte capodopere ale arhitecturii monumentale și sculpturii în piatră din Asia Mică.

* * *

Cea de a două călătorie, de data aceasta pentru documentare, schimb de experiență și participare la cel de al XI-lea Congres Internațional de pre- și protoistorie, a avut loc în perioada 21 august–21 septembrie 1987.

În urma recomandării conducerii Universității „Al. I. Cuza” din Iași, am fost invitat de Universitatea din Freiburg i. Br., împreună cu alii trei arheologi din Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași (dr. Silvia Teodor, dr. Silviu Sanie și dr. Vasile Chirică) să mă deplasez, în cadrul acordului de colaborare dintre cele două universități, pentru două săptămâni la Freiburg i. Br. Din cei patru invitați propuși inițial, ne-am deplasat numai trei în intervalul 21 august–5 septembrie, al patrulea (dr. Vasile Chirică), plecind ulterior, tot pentru două săptămâni, în cursul lunii septembrie.

În drum cu trenul spre Freiburg i. Br. ne-am oprit cîteva ore în Berlinul Răsăritean, pentru a vizita muzeele Pergamon

și Bode, precum și mai multe ore în Berlinul Occidental, unde împreună cu muzeograful dr. Burger Wanzek am fost la Muzeul de antichități, pentru a vedea în special tezaurul scitic de la Vetttersfelde (astăzi Witaszkowo) și cel roman din vase de argint de la Hildesheim, precum și alte descoperiri importante din acest mare muzeu. În continuare, după o scurtă vizită în oraș, în care am fost întoștiți de dr. Burger Wanzek, scara ne-am deplasat cu trenul la Freiburg I. Br., prin Gersingen, Bebra și Frankfurt a. M., ajungind acolo în dimineața zilei de 24 august.

Aici, după cazarea la casa de oaspeți a personalului ciliiciei din Fehrenbachallee, s-a luat contact cu șeful serviciului relații externe al Universității (Heribert Rams), decanul Facultății de filozofie I (prof. dr. Christian Strahm), directorul Institutului de pre- și protoistorie (prof. dr. Heiko Steuer), consilierul academic al Institutului (dr. Wolfgang Pape), catedra de arheologie clasică (prof. dr. Volker Michael Strocka) catedra de arheologie creștină și istoria artei (prof. dr. Otto Feld), catedra de romanistică (prof. dr. Paul Miron și dr. Elsa Lüder).

Personal, fiind a patra oară la Freiburg I. Br., după vizitele anterioare (1971, 1975 și 1977), aveam cunoștințe vechi la Institutul de pre- și protoistorie, fiind întâmpinat, de altfel ca și ceilalți doi colegi, cu multă căldură și simpatie.

Reîntîlnirea aici cu prof. dr. Edward Sangmeister, fostul director al Institutului de pre- și protoistorie, în timpul căt am ținut lecții pentru studenți la acestui Institut, în 1975 și 1977, mi-a produs o deosebită plăcere, mai ales că în două cărți ale mele, tipărite în țară (*Depozitele de bronzuri din România*, Editura Academiei RSR, București, 1977) și în Republica Federală Germania (*Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Hörte Rumäniens*, „Prähistorische Bronzefunde”, XVIII, 1, Editura C. H. Beck, München, 1978), am reprodus datele analizelor spectrale ale bronzurilor din România din o carte fundamentală a acestui profesor, publicată în colaborare cu Siegfried Junghans și Manfred Schröder.

Din primul moment al vizitei la acest Institut a făcut o impresie bună cele două volume apărute în 1987 la Iași (M. Petrescu-Dimboviță și Dan Gh. Teodor, *Sistemul de fortificații medievale împărțită la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herții (jud. Botoșani)*, Editura „Junimea”, Iași și *La civilisation de Cucuteni en contexte européen*, editat de Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, sub redacția lui Mircea Petrescu-Dimboviță, în colaborare cu Nicolae Ursulescu, Dan Monah și Vasile Chirică), care au fost donate Bibliotecii Institutului, urmând să se primească, în continuare, alte două publicații editate de Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași în anul 1987, respectiv volumul XI din *Arheologia Moldovei și La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, sub redacția lui Vasile Chirică.

Activitatea științifică și publicistică a arheologilor ieșeni a constituit un imbold în reluarea, cu mai multă eficiență, a legăturilor științifice cu colegii din Freiburg I. Br.

În acest scop, în perioada 24–30 august, căt a durat deplasarea în acest oraș, m-am străduit, împreună cu cei doi colegi ai mei, să stabilesc în mod concret, în funcție de preocupări, temele problemei generale, comunicate în 1986 de Universitatea din Iași. În felul acesta s-au prevăzut următoarele patru teme, care reprezentă o detaliere și, în parte, completare, la solicitările specialiștilor germani, a problemei de colaborare propusă în 1986 de Universitatea din Iași :

- 1) Legături între Europa centrală și spațiul carpato-dunăreano-pontic în neo-enecolic.

- 2) Sfîrșitul păganismului și începutul creștinismului în țările dunărene.

- 3) Civilizația antică tirzie în Europa centrală și în spațiul carpato-dunăreano-pontic (sec. IV–VI).

- 4) Începutul orașelor medievale în Europa centrală și în spațiul carpato-dunăreano-pontic.

S-a sugerat ca propunerile respective de teme să fie prezentate Rectoratului Universității din Iași, care, după aprobat, să le comunice Universității din Freiburg I. Br.

Aceste propunerile de teme, precum și alte aspecte ale activității desfășurate de arheologii români la Freiburgi. Br., au fost incluse într-un scurt raport în limba germană asupra vizitei la Freiburg I. Br., copii după acest raport fiind lăsate

la Institutul de pre- și protoistorie și la serviciul relații externe al Universității, respectiv la conducătorul acestui serviciu, Heribert Rams, la care ne-am prezentat împreună cu prof. dr. Christian Strahm, decanul Facultății de filozofie IV.

În legătură cu problema colaborării la temele respective sunt însă dificultăți, întrucât mai mulți din arheologii germani din acest centru universitar cu care am discutat sunt angajați deja la proiecte de colaborare științifică în țară și peste hotare.

Pentru a încălegătură continuu și a trezi interesul pentru colaborare la temele propuse de comun acord, se impune să se realizeze în primă etapă următoarele deziderate din partea specialiștilor germani.

- 1) Completarea bibliotecii cu reviste de istorie veche și arheologie românești care lipsesc, conform listei întocmite de partea germană, precum și cu monografii ale arheologilor români, urmând să se primească în schimb publicații germane de arheologie și *xerox-uri* după lucrări care nu se află la Iași.

- 2) Tipărire de specialiști români a unor articole de arheologie medievală în publicația „Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters” și de cei germani în „Arheologia Moldovei”.

Paralel cu această activitate, ne-am documentat în timpul liber în biblioteci Institutului, de pre- și protoistorie, de arheologie clasică și de istoria creștinismului și istoria artei, solicitând xerox-uri după unele studii, care ne interesau în mod special, precum și la Muzeul de pre- și protoistorie din Palatul Colombi. De asemenea, am efectuat vizite la Augustinermuseum unde se află și expoziția „Opere de artă din Utrecht”, Muzeul de științele naturii și Muzeul de artă modernă.

În afară de acestea, am făcut o vizită de informare și la Biblioteca Universității, una din cele mai moderne din Republica Federală Germania, computerizată nu însă pentru documentare, ci pentru operațiile de bibliotecă. În această privință, din discuțiile purtate, a prezentat interes codificarea indexată, prin computer, pentru bibliografia din domeniul arheologiei, la care se lucrează la Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, în colaborare, pentru partea tehnică, cu specialiștii de la CEPECA din București.

De asemenea, am vizitat și Biblioteca română, condusă din pînă nu demult de dr. V. Mihăilescu și în prezent de istoricul Bidian, care ne-a arătat colecțiile de publicații, deosebit de bogate, obținute prin schimburii și achiziții, ceea ce face ca această bibliotecă, statului german, una din cele mai mari din Europa în domeniul românisticii, să fie consultată cu interes, pentru întocmirea de lucrări în acest domeniu.

În continuare, în cea de a doua săptămînă a invitației Universității din Freiburg I. Br., respectiv în intervalul de la 30 august la 5 septembrie, ne-am deplasat la Mainz, pentru a participa la cel de al XI-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice, care este prezentat în mod separat, tot în această publicație.

După încheierea lucrărilor acestui Congres, în intervalul de la 6 la 20 septembrie 1987, am fost la Frankfurt a. M., fiind invitat, pentru lucrări de tehnoredacție la volumul meu relativ la brâțările de bronz din România, de către prof. dr. Albrecht Jockenhövel, redactor responsabil; după prof. dr. Hermann Müller-Karpe, al publicației „Prähistorische Bronzefunde”, în care urmează să apară această lucrare, că și o alta anterioară, din 1978, a aceluiași autor, relativ la secerile de bronz din România. În acest scop, în urma discuțiilor purtate cu prof. dr. Albrecht Jockenhövel și dr. Wolf Kubach, principalul său colaborator la redacția publicației respective, am făcut unele precizări și completări la textul expediat anterior, operații pe care le-am continuat și după înăpoierea în țară. De asemenea, am verificat împreună cu desenatorul Ingrid Dassbach toată ilustrația relativ la tipologia brâțărilor, pe care a copiat-o în intregime după desenele trimise, urmând ca în viitorul apropiat să se facă același lucru și pentru planșele cu desene pentru descoperirile închise de desenatorul șef G. Endlich sau eventual un altul.

Tot la Frankfurt a. M. m-am documentat asupra unor probleme privitoare la neolitic și epoca bronzului în Biblioteca Seminarului de pre- și protoistorie, în care se află și redacția publicației „Prähistorische Bronze funde”, precum și la Biblioteca Comisiei Româno-Germane, pe care am frecventat-o și cu prilejul altor deplasări, fiind, cum este bine cunoscut, una din cele mai bune în domeniul arheologiei din Republica Federală Germania.

Totodată am avut mai multe întrevederi, în deosebi cu profesorii Jens Lüning, directorul Seminarului de pre- și protoistorie din Frankfurt a. M., Albrecht Jockenhövel, devenit recent director al Seminarului de pre- și protoistorie al Universității din Münster, dr. Adolf v. Schebek, de la Seminarul de pre- și protoistorie din Frankfurt a. M., dr. Echenthal Schubert, consilier științific al Comisiei Romano-Germane, Carol Heinz Szifert, fizician din Offenbach s.a.

În afară de acestea, la Institutul de pre- și protoistorie, înregistrat cu patru computere personale, și la Comisia Romano-Germană am obținut mai multe xerox-uri după literatură de specialitate, care mă interesa, bucurindu-mă în această privință de concursul binevoitor al colegilor germani.

Tot la Frankfurt a. M., în timpul liber, am vizitat Muzeul de etnologie cu piese prețioase din Australia, Oceania, Arhipelagul malaiiez și alte regiuni, Muzeul Liebig cu sculpturi antice remarcabile grecești, romane și egiptene, precum și medievale, bogatele și frumoasele colecții de pictură europeană modernă ale Institutului de artă Städel și ale pinacotecii orașului, cunoscute sub denumirea de Städel după numele donatorului Johannes Friedrich Städel (1728-1816), Muzeul de artă mășteșugărească al orașului Frankfurt a. M., cu numeroase piese de valoare de artă aplicată europeană și asiatică din Evul Mediu pînă în secolul XX și Muzeul filmului, în care prezențindu-se originea și evoluția aparatelor de film și proiecțat, este expus și un aparat pentru desen „camera lucida”, inventat în 1806 și folosit în sec. XIX în special de militari pentru hărți detaliate. De menționat, că acest aparat, cunoscut și sub denumirea de „camera clără”, opusă acelei de „camera obscură”, este folosit în mod curent și astăzi de desenatoarele Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași, precum și de unii arheologi ai acestui Institut...

AL XI-LEA SIMPOZION — INFORMATICĂ ȘI CONDUCERE, CONDINF '87

În perioada 27-29 mai 1987 a avut loc la Cluj -Napoca cel de al XI-lea simpozion național de „Informatică și conducere — Condinf '87”, la care au participat peste 300 de specialiști din diferite domenii de activitate din întreaga țară. În cadrul meșterelor rotunde desfășurate pe parcursul simpozionului, două s-au referit la arheologie. Prima „Analiză, prospetări și prelucrarea rezultatelor obținute pe calculator pentru arheologie”, iar cea de a doua „Informatică și arheologie”.

La prima masă rotundă au participat alături de arheologi numeroși specialiști de la Facultatea de Fizică a Universității din Cluj-Napoca și de la Institutul de Tehnologie Izotopică și Moleculară din aceeași localitate.

Dr. Liviu Darabană a prezentat rezultatele obținute prin prospecțarea cu metode fizice a siturilor arheologice de la Iclod, Sarmizegetusa și Tureni. S-a precizat că rezultatele obținute prin folosirea metodelor fizice de prospecție au fost inițial prelucrate manual, iar ulterior cu calculatorul. Rezultatele oferite de prospecția fizică au indicat apoi arheologilor zonele care trebuie mai întâi cercetate și eventualele anomalii observate pe teren. Astfel, la Iclod au fost puse în evidență mai multe amenajări și aglomerări, dintre care în urma excavațiilor una s-a dovedit a fi o conductă de apă ce se află la -2 m. Din păcate, magnetometrul cu protoni, care s-a folosit pentru aceste prospecții, nu putea detecta construcțiile din piatră. Ele apărătoară doar sub forma unor umbre. Din această cauză s-a impus folosirea unei metode combinate și anume cea a testării cu raze gama. În acest scop s-a folosit un aparat cu raze gama, utilizat în general pentru testarea terenurilor. Acest aparat trimite razele gama spre sol, posibilitatea de împărtăiere a acestora este liniară și ea depinde de compozitia terenului. Densitatea mai mare indică existența unor construcții. Testării cu acest aparat s-au făcut la Sarmizegetusa și rezultatele obținute sunt bune. S-au pus în evidență o conductă aflată la -1,80 m, o porțiune a zidului de incintă și chiar pietre izolate. În rețelele de densitate se pot vedea deci foarte clar, datorită sensibilității aparatului, construcțiile. Cu același aparat s-au făcut testării și la Tureni pentru morminte tumulare și s-au putut pune în evidență chiar concentrări

La întoarcerea în țară, în calitatea de membru în comitetul de redacție internațional al Encyclopedie istorie populară în Evul Mediu timpuriu, am rămas o zi în Berlinul răsăritean, unde, la Institutul central de istorie veche și arheologie, conform acordului conducerii Academiei de Științe Sociale și Politice și al acad. Ștefan Pascu, responsabil al grupului român din acest comitet, am predat și apoi discutat cu cercetătorii Martina Vogt, Gabriela Samietz, dr. Dieter Berlekamp și cu asistent dr. Detlef Rössler, vocile autorilor români pentru cel de-al doilea volum al Encyclopediei (BO-E). De asemenea, am parcurs celelalte voci primite la redacție pentru a fi incluse în acest volum, respectiv din Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia și U.R.S.S., urmărind cu atenție pasajele privitoare la istoria țării noastre.

Constatările făcute cu acest prilej la Berlin le-am comunicat apoi acad. Ștefan Pascu la Cluj-Napoca, unde am rămas o zi pentru această problemă, precum și dr. Radu Popa și dr. Radu Harhoiu de la Institutul de Arheologie din București, primul fiind, ca și autorul acestui dîrui de seamă, membru din partea României în Comitetul de redacție internațional al Encyclopediei și al doilea secretar al Comitetului național român pentru această publicație.

Avinându-se în vedere necesitatea depășirii unor dificultăți ivite la volumul II, care pot afecta colaborarea în continuare a specialiștilor români la această publicație de caracter internațional, se impune participarea celor doi arheologi români, dr. Radu Popa și dr. Radu Harhoiu, la reunirea din mai 1988 de la Halberstadt (R.D.G.) a secretarilor Comitetelor naționale, pentru recomandări, completări și alte probleme în legătură cu vocile pentru acest volum, dintre care unele, privind istoria țării noastre, vor trebui revizuite, pentru a corespunde adevărului istoric.

Mircea Petrescu-Dimbovița

de cioburi. Cercetătorul amintit consideră că acest aparat poate fi folosit cu succes și la identificarea platformelor de luptă sau a aglomerărilor de cioburi.

Tot în cadrul aceleiași mese rotunde, dr. Fiat Trandafir a prezentat o comunicare referitoare la analiza prin metode nucleare a obiectelor arheologice. S-au avut în vedere rezultatele obținute prin analiza activării cu neutroni și fluorescenza cu raze X. Aceste două metode oferă posibilitatea precizării provenienței, a identificării elementelor de bază și a celor însoțitoare a materialului, pentru a se preciza epoca în care s-au realizat obiectele analizate, în funcție de dezvoltarea economică. Au fost analizate cîte 20 de monede antice provenind din descoperirile de la Sarmizegetusa și Gherla. Moneda este supusă unei activări cu neutroni. Elementele constitutive ale materialului din care este lucrată moneda devin radioactive și se pot face astfel măsurările și determinările acestora. Pe baza spectogramei obținute se pot face apoi aprecieri asupra infloririi sau decadenței perioadei în care monedele au fost emise. Din analiza monedelor amintite s-a observat că în timpul domniei lui Traian, monedele imperiale romane conțin o concentrație mare de argint, în raport cu celelalte elemente, ceea ce indică deci o perioadă de inflație economică, spre deosebire de perioada posterioară domniei acestui împărat.

Cercetătorii care au lucrat cu această metodă consideră că ea prezintă avantajul de a nu fi destrucțivă și oferă totodată și posibilitatea cercetării problemelor de date și proveniență.

Dr. I. Cozar a prezentat cu aceeași ocazie o altă metodă — activarea cu neutroni. În acest caz s-au analizat mai multe fragmente de bronz provenind dintr-o statuie a împăratului Caracalla. Pentru unele fragmente existau dubii că aparțin aceluiași monument sau provin de la alte statui. Metoda activării cu neutroni pune în evidență impuritățile materialului. Dacă datele sunt apropiate indică proveniența de la aceeași piesă, dacă sunt prea îndepărtate este vorba de piese diferite. În cazul de față toate fragmentele provin de la aceeași piesă. Tot prin această metodă se poate pune în evidență și natura materialului. Este vorba de a se preciza dacă s-au

folosit materii prime locale sau aduse din altă parte. Pe baza analizelor datelor oferite de alte zonă de minereu se pot compara apoi rezultatele și se trăg concluzii. În cazul obiectelor de fier dacă se folosește și metoda spectrografică, se pot chiar face aprecieri asupra timpului cînd au fost realizate și rețeta folosită.

Colegiul de la Muzeul de Istorie al Transilvaniei au prezentat cîteva analize chimice foarte interesante realizate de Institutul de Cercetări Pedologice pentru așezările de la Ieod și Parța. S-au analizat probe de pămînt, urinăndu-se cu atenție concentrația de fosfor, potasiu și calciu din sol. S-a observat că în zonele locuite concentrația acestor elemente este de aproximativ cinci ori mai mare decit în zonele sterile din punct de vedere arheologic. Rezultatele obținute indică deci posibilitatea folosirii acestor metode chimice pentru identificarea unor complexe de locuire într-un perimetru.

La masa rotundă, la care ne referim, am prezentat rezultările obținute de Institutul de Istorie și arheologie „A. D. Xenopol”. În colaborare cu Facultatea de Fizici din Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași (prof. dr. C. Păpușoiu), prin analiza unor probe arheomagnetică prelevate din situri arheologice din Moldova. Am subliniat că acest prilej posibilitățile oferite de metoda arheomagnetică pentru datarea siturilor arheologice și necesitatea extinderii acestor analize pentru un număr cît mai mare de obiecte, în vederea realizării cercului arheomagnetic pentru România.

Cea de a doua masă rotundă la care am participat a avut ca subiect „Informatică și arheologie”. Ca și în anul precedent, au participat la discuțiile matematicieni, informaticieni și arheologi. Toți au fost animați de dorința de a utiliza rezultatele cele mai noi ale matematicii în interpretarea materialelor arheologice, în utilizarea calculatoarelor la prelucrarea datelor și, în mod special, de realizarea unui limbaj comun între matematicieni, informaticieni și arheologi. Pe baza materialelor prezentate și a discuțiilor care au avut loc putem preciza că pînă în momentul de față în țară la noi există trei categorii de date arheologice prelucrate pe calculator.

Prima categorie este cea a materialului arheologic provenit dintr-o singură stațiune. Aici colegii dr. Gh. Lazarovici și Zoia Kalmár, de la Muzeul de Istorie al Transilvaniei, au prezentat rezultatele obținute prin prelucrarea materialelor arheologice din stațiunile Parța, Ieod și Piatra Ilisovei. S-a pornit cu alcătuirea unor chestionare pentru stațiuni arheologice, a unor coduri de descriere a ceramicii și a altor elemente de bază, care au fost apoi combinate cu fișa analitică de evidență (propusă de Centrul de calcul al C.C.E.S. București). Datele au fost introduse pe calculator la Liceul de Informatică din Cluj -Napoca de către elevii de la cercul „Arheologia și informatică”, sub supravegherea cadrelor didactice și coordonați de specialiștii de la Centrul Teritorial de Calcul. Rezultatele obținute prin prelucrarea pe calculator sunt interesante și arheologii consideră că ele oglindesc realități sesizate și în situația arheologică și stratigrafică: intensitatea locuirii; gradul de dezvoltare la un anumit moment, corelat cu categoriile ceramice; influențe exterioare; imixtiunea unor grupuri străine ce determină schimbări pe toate planurile etc. În cazul necropolei de la Ieod prelucrarea codificată

a recipientelor și a caracteristicilor lor oferă specialiștilor chiar mai multe posibilități de interpretare a situației.

În ultimă instanță colegii clujeni doresc să realizeze o bancă arheologică de date, care să cuprindă două categorii de elemente: *cunoștințele* (oferite de bibliografia arheologică) și *datele* (oferite de cercetarea propriu-zisă). La realizarea bazei de date s-a pornit de la tezaurul de cuvinte și fișă analitică de evidență. Se preconizează un program general de prelucrare statistică pe toate cimpurile de descriere, obiecte, culturi, faze, localități.

Cea de a doua categorie de materiale arheologice prelucrate cu calculatorul se referă la cele deținute de muzeu și alte categorii de deținători. De la Centrul de Calcul al C.C.E.S. București, arheolog analist Irina Oberlander-Tîrnoveanu și programator Ecaterina Geber au prezentat realizările obținute în cadrul D.E.P.C.N. În acest domeniu, scopul alcătuirii fișelor analitice de evidență și a prelucrării lor automate a fost realizarea unei bănci naționale de date, care să cuprindă elementele principale de descriere ale obiectelor atât din punct de vedere științific, cît și administrativ. Pînă acum au fost introduse pentru arheologie peste 33 000 de obiecte. La baza prelucrării fișelor a stat pachetul de programe MISTRAL, la care s-au adăugat unele programe scrise de specialiștii centrului pentru necesitățile sistemului. Rezultatele obținute prin acest gen de prelucrare sunt utile atât din punct de vedere administrativ (realizarea unor statistici, situații etc.), cît și din punct de vedere științific (cataloge de obiecte etc.). S-au prezentat, de asemenea, și unele greutăți survenite în prelucrarea bunurilor de patrimoniu, determinate de numărul mare de date introduse și posibilitățile relativ reduse de prelucrare oferite de pachetul de programe MISTRAL.

Ultima categorie de date arheologice prelucrate pe calculator este a datelor bibliografice. În acest domeniu preocupația ne aparține nouă. Am prezentat la masa rotundă de la Cluj-Napoca sistemul de prelucrare automată a datelor bibliografice în arheologie, la care lucrăm deja din 1981 și care este realizat în colaborare cu Centrul de Perfectionare a Cadrelor în Informatică, Calcul Electronic și Consultanță (I. Costescu). Pînă în momentul de față s-au introdus pe calculator prin codificarea indexată integral reviste SCIV (A), Arheologia Moldovei și partial Materiale și Cercetări Arheologice (vol. I-VII); adică 1 721 de fișe. În afara celor menționate am făcut de asemenea referiri la realizările obținute în prelucrarea pe calculator a datelor arheologice în Cehoslovacia, unde am efectuat un stagiu de documentare în anul 1985.

Din cele prezentate se vede că în momentul de față există trei categorii de bănci de date cu caracter arheologic. Rămîne o preocupare de viitor studierea posibilității realizării unui lîant a acestor bănci de date și a extinderii lor. Tot ca o preocupare de viitor rămîne deocamdată și extinderea sistemului de prelucrare automată a datelor bibliografice pentru toate unitățile de profil (muzeu și instituție).

Sperăm că la viitoarea întâlnire de la Cluj-Napoca vor participa mai mulți specialiști interesați de aplicarea informaticii în arheologie și în cultură în general, care vor largi orizontul și posibilitățile existente de aplicare.

CORNELIA-MAGDA MANTU

AL XI-LEA CONGRES INTERNATIONAL DE PRE- și PROTOISTORIE (MAINZ, 30 AUGUST – 5 SEPTEMBRIE 1987)

Al XI-lea Congres internațional de pre- și protoistorie al Uniunii Internaționale de Științe pre- și protoistorice (UISPP), membră a Consiliului Internațional de Filosofie și Științe umane (CIPSI) din cadrul UNESCO-ului, a avut loc între 31 august și 5 septembrie 1987 la Mainz, capitala Land-ului Rheinland-Pfalz, având ca președinte pe prof. dr. dr. h.c. Kurt Böhner și secretar general pe dr. Konrad Weidemann, director general al Muzeului Central Romano-German, instituție cu funcție de institut, remarcabilă atât prin colecțiile sale muzeale, cît și printr-o foarte bogată și variată activitate editorială.

Congresul acesta, proiectat inițial pentru 1986 la Southampton și Londra, având ca președinte pe prof. dr. J. D. Evans

(Londra) și ca secretar general pe prof. dr. P. J. Ucko (Southampton), din cauza dificultăților create prin măsurile luate de a exclude de la acest Congres prezența specialiștilor din sudul Africii și Namibiei, datorită politicii de *apartheid* din aceste țări, nu a mai putut avea loc în Anglia, organizîndu-se în schimb acolo în acel an un Congres mondial de arheologie, fără participarea specialiștilor din Africa de Sud și Namibia. De menționat, că tematica proiectatului Congres internațional de pre- și protoistorie de la Southampton și Londra a fost discutată și definitivată cu prilejul reuniiii Consiliului Permanent al UISPP, organizată în septembrie 1984 la București rești, prin străduințele regrețatului acad. Emil Condurachi

(a se vedea „Arheologia Moldovei”, XI, 1987, p. 286-287). La Congresul de la Mainz au luat parte circa 1 000 specialiști din 51 țări ale globului, inclusiv din sudul Africii. În ceea ce privește țările socialiste, cei mai numeroși reprezentanți au fost din Polonia și Cehoslovacia, circa 17 din fiecare din aceste țări, au urmat apoi aceia din România, Ungaria, Iugoslavia, Republica-Democrată Germană și Uniunea Sovietică. O impresie deosebită a produs-o delegația Chinei, din patru membri, în frunte cu prof. dr. Yan Wenming, de la Universitatea din Beijing, cu care am avut o întrevedere, întrucât cu zece ani în urmă am ținut o conferință despre cultura Cucuteni la Institutul de Arheologie din Beijing, cu prilejul unei vizite oficiale de o lună în China, efectuată împreună cu dr. Sebastian Morintz de la Institutul de Arheologie din București.

Din România la acest Congres au participat șapte arheologi, dintre care sase din Iași și unul de la Piatra Neamț respectiv trei în cadrul schimburilor dintre Universitățile din Iași și Freiburg i. Br. (prof. dr. Mircea Petrescu-Dimboviță, dr. Silvia Teodor și dr. Silviu Sanie), unul ca bursier DAAD (dr. Ion Ioniță) și trei cu mijloace financiare proprii (dr. Dan Gh. Teodor, dr. Virgil Mihăilescu-Birliba și Marius Alexianu).

Taxa de inseriere la Congres a fost mult mai redusă (50 D. M.) în comparație cu aceleia percepute la cel de al-X-lea Congres internațional de pre- și protoistorie din 1981 de la Ciudad de Mexico (150 dolari) sau la Congresul mondial de arheologie din 1986 de la Southampton și Londra (200 lire sterline). De menționat că, odată cu achitarea taxei respective, participanților li s-au oferit de organizatorii lucrări de arheologie în valoare de cel puțin 200 D. M., precum și invitații la două reuniuni amicale, dintre care una la Muzeul Land-ului din Mainz și alta la Muzeul Central Romano-German din aceeași localitate. De asemenea, pentru Congres s-au organizat o expoziție de carte arheologică de către Editura dr. Rudolf Habeit din Bonn și o expoziție de care cu patru roți din Hallstatt, ambele la Muzeul Central Romano-German, precum și alte două expoziții la Muzeul Land-ului din Mainz, dintre care una cu tema „Tezaure preistorice din depozitul Muzeului Land-ului din Mainz” și o altă, internațională, intitulată „Pictura etruscilor în desenele secolului al XIX-lea”, prezentată anterior la Köln (17 ianuarie - 5 aprilie 1987), în colaborare cu Institutul arheologic german din Roma, Muzeul Vaticanului și Superintendența arheologică pentru Etruria meridională. În ceea ce privește această din urmă expoziție, desenele efectuate în secolul trecut, pe hirtie transparentă după picturile etrusce din morminte cu camere din Tarquinia, Chiūsi și Vulci, precum și din alte locuri, de Carlo Ruspi, Gregorio Mariani, Giuseppe Angelelli și Louis Schulz, pentru o vreme cind nu exista fotografie, sunt singurele mărturii pentru piesele pierdute sau în parte distruse.

Lucrările Congresului s-au desfășurat în plen, ca și ședințele Comitetului Executiv și ale Consiliului Permanent ale UISPP, precum și ale Adunării Generale a Congresului, în sălile Palatului Electoratului (Kurfürstliche Schloss), în stil Renaissance, în care se află și Muzeul Central Romano-German, în comunicările, pe secții, s-au susținut și dezbatut în mai multe clădiri ale marilor și modernului complex al Universității Johannes Gutenberg, inaugurat în 1946.

Deschiderea Congresului a avut loc în dimineața zilei de 31 august în sala mare a Palatului Electoratului. După cuvântul de deschidere, rostit de prof. dr. Jacques Nenquin (Gent), secretar general al UISPP-ului, au salutat Congresul dr. Bernhard Vogel, ministru președinte al Land-ului Rheinland-Pfalz, prof. dr. Klaus Beyermann, rectorul Universității Johannes Gutenberg, Hermann-Hartmut Weyel, primarul orașului Mainz și prof. dr. dr. h. c. Kurt Böhner, președintele UISPP-ului și al Congresului.

Înainte însă de a începe Congresul, 50 tineri și studenți au demonstrat la intrare contra participării la Congres a specialiștilor din sudul Africii, transmisind un protest scris în acest sens. De altfel, și la încheierea ședinței în plen, cu conferințe generale din această dimineață, doi studenți au protestat, în limbile franceză și germană, contra politicii de *apartheid* din Africa de Sud și Namibia. Cei care au luat însă cuvântul la ședință de deschidere, cu toate că au condamnat politica de *apartheid* din regiunea respectivă a Africii, au subliniat că lupta împotriva *apartheid-ului* nu trebuie să afe-

teze libertatea științei, așa cum au susținut și organizatorii acestui Congres, după care orice formă de discriminare constituie negarea oricărei cooperări, Congresul fiind al oamenilor de știință și nu al delegaților de stat. De altfel, la Congresul de la Mainz au participat nouă învățăți din Africa de Sud, iar prima conferință generală a fost susținută de prof. dr. Phillip V. Tobias, un reputat specialist de la Universitatea din Johannesburg.

Din punct de vedere tematic, spre deosebire de celelalte mari congrese internaționale de acest fel, la care am participat (Roma, 1962; Praga, 1966; Belgrad, 1971; Nisa, 1976 și Ciudad de Mexico, 1981), la cel din Mainz s-au separat conferințele generale, susținute două zile în plen în mare sală a Palatului Electoratului, de comunicările obișnuite dezbatute două zile și jumătate în diferite încăperi ale Universității. În timpul Congresului, după trei zile de dezbateri, au avut loc zece excursii la diferite situri arheologice, respectiv în zona cu resturi paleoclitice din bazinul Neuwied, la mina și oppidum-ul celtic de la Donnersberg, la fortificația din epoca fierului și oppidum-ul celtic de la Altköning și Heidetränke, la fortificațiile din epoca celtică și evul mediu timpuriu, precum și la o mănăstire din sec. XI, de la Bad Dürkheim, Deidesheim și Limburg, la fortificațiile preistorice și din Evul Mediu timpuriu și orașele medievale de la Glauberg și Büdingen, la mănăstirea, fortificația și biserică din sec. IX de la Lorsch, Weinheim și Michelstadt și-a. La acestea se adaugă vizite la catedralele medievale din sec. XI și XII de la Worms și Speyer, cu morminte imperiale și muzee arheologice, precum și la monumentele din epociile romană și medievală și muzeele din Mainz.

Conferințele generale, în număr de zece, au avut următoarele teme: omul și habitatul pre- și protoistoric din Africa (Philip Tobias, Johannesburg și John Desmond Clark; Berkeley), habitate pre- și protoistorice din America de nord-vest (Raiford Thompson, Tucson), America de nord-est (Bruce Smith, Washington), America Centrală (Christine Niederberger, Mexico), regiunea Anzilor (Duccio Bonavia, Lima) și Țările de Jos ale Americii de Sud (J. Scott Raymond, Calgary) habitate pre- și protoistorice din Extremul Orient (Yan Wenming, Beijing), Asia de sud (Bal Krishen Thapar, New Delhi), și Orientul Apropiat (James Mellaart, London), precum și Corsica calcolitică – sfîrșitul unui mil (Gabriel Camps, Aix-en-Provence). În aceste conferințe generale, însoțite de bogate proiecții și neurmăte de discuții, prin care s-a putut cunoaște stadiul cercetărilor de pre- și protoistorie din continentele respective, un loc aparte l-au ocupat procesul de antropogeneză din Africa, începăturile și evoluția cultivării plantelor și creșterii vietelor în America, neoliticul și calcoliticul din China și India, revoluția neolitică din Orientul Apropiat, statuile menhir și construcțiile ciclopice (*torre*) cu scop de apărare, dar și de cult, din Corsica.

În ceea ce privește comunicările, în număr de peste 500, ele au fost repartizate în următoarele zece secții cu subsecții: 1) Paleoliticul în Europa, cu două subsecții: a) Paleoliticul inferior și mijlociu și b) Paleoliticul superior, final și Mezoliticul; 2) Neoliticul și calcoliticul în Europa, cu trei subsecții: a) Conferințe generale; b) Neoliticul vechi și mijlociu, și c) Neoliticul final și Calcoliticul; 3) Epoca bronzului în Europa cu două subsecții: a) Epoca bronzului vechi și mijlociu și b) Epoca bronzului final; 4) Epoca fierului în Europa, cu două subsecții: a) Epoca fierului vechi și b) Epoca celților; 5) Evul Mediu în Europa, cu două subsecții: a) Epoca română și Evul Mediu și b) Evul Mediu; 6) Paleoliticul, Neoliticul, Calcoliticul, Epoca bronzului, a fierului și Evul Mediu în Asia; 7) Civilizațiile pre- și protoistorice în Africa; 8) Civilizațiile pre- și protoistorice în America Centrală și în America Latină; 9) Metodele științifice în arheologie, cu două subsecții: a) Omul preistoric și mediul său (climat, regiune, faună, floră) și b) Metoda analitică și banc de date, statistică, matematică, dateare prin fizică, prospecțiune, muzeologie și 10) Metodologia și istoria cercetării.

Arheologii români au prezentat următoarele șapte comunicări, în diferite secții și subsecții:

1) Unele probleme ale civilizațiiei Cucuteni în lumina cercetărilor interdisciplinare, în care, după un seuristoric al cercetărilor de acest fel cu privire la cultura Cucuteni, s-au

prezentat unele date mai importante, obținute în ultima vreme, de ordin tehnologic, paleoantropologic, paleozoologic, paleobotanic, etnoarheologic și lingvistic relativ la această cultură (Mircea Petrescu-Dimbovița);

2) Considerații asupra metalurgiei fierului în epoca La Tène la est de Carpați, în care s-au discutat probleme relativ la prelucrarea minereului de fier și a lingourilor în ateliere meșteșugărești specializate, atestate în așezările geto-dacice din sec. IV-I e.n. pe teritoriul Moldovei (Silvia Teodor);

3) Considerații asupra surselor arheologice privind religia geto-daciilor, evidențiuindu-se contribuția acestora, ca și a unor scene de pe Columna Traiană, la cunoașterea cultelor și credințelor geto-dacice (Silvia Sanie);

4) Cimitirul dac de la Valeni (sec. II—III). Cronologie, rituri funerare și de port, în care s-a făcut o sinteză cu privire la cea mai mare necropolă dacă cunoscută pînă acum, stabilindu-se etapele cronologice și obiceiurile funerare practice de daci liberi (I. Ionita și Vasile Ursachi);

5) Răspindirea amforelor cu inscripții în așezările dacice la est de Carpați, conținând toate informațiile asupra amforelor romane cu inscripții din sec. II—III din Moldova (Marius Alexianu);

6) Fibulele din epoca romană-bizantină (sec. V—VII) din spațiul carpato-dunăreano-pontic, în care s-au discutat originea, tipologia și cronologia acestor obiecte de certă origine bizantină, subliniindu-se că asemenea piese vestimentare au fost create în centrele meșteșugărești ale Imperiului (inelusiv la nordul Dunării), fiind purtate exclusiv de populația romanică, prezența lor în spațiul carpato-dunăreano-pontic în număr foarte mare și în numeroase variante constituind o dovadă eloventă a continuității populației autohtone, precum și a legăturilor acesteia cu civilizația bizantină (Dan Gh. Teodor);

7) Moneda și datarea complexelor arheologice, în care se menționează că nu în toate cazurile descoperirile monetare din situri pot constitui jaloane sigure pentru cronologia absolută a acestora, deoarece pentru contribuția lor la o asemenea cronologie trebuie avut în vedere pe de o parte specificul circulației monetare și ai tezaurelor, iar pe de altă parte reconsiderarea în unele cazuri a cronologiei monedelor respective (Virgil Mihăilescu-Bîrliba).

În afară de aceste șapte comunicări a mai fost citită încă una, în lipsa autoarei, în care s-au prezentat noile descoperiri de ateliere de olărie din sec. IV—V e.n., precum și clasificarea lor (Mariana Marcu). De asemenea, cu acordul organizatorilor Congresului, au fost predate pentru a fi incluse în Actele Congresului, următoarele patru comunicări ale arheologilor români, care n-au putut participa: Gravettianul la est de Carpați (Vasile Chirica); Culturile de la Cernavodă și relațiile lor (Petre Roman); Coifulor de bronz din Transilvania în Hallstatt A și B (Mircea Rusu) și Noi considerații asupra La Tène-ului din nord-vestul României pe baza descoperirilor de la Pisoile (Ioan Németh).

În ceea ce privește comunicările participanților din alte țări, cum este și firesc pentru o manifestare științifică de o asemenea amploare, nu ne putem refer decât la unele din problemele puse de acestea în diferite subsecții, la dezbaterea cărora au putut fi prezente membrii delegației române.

Astfel, la subsecția „Neoliticul final și Calcoliticul“ (20), prezidată de Christian Strahm (Freiburg i. Br.) și Mircea Petrescu-Dimbovița (Iași), din cadrul secției „Neoliticul și Calcoliticul Europei“ (2), s-au susținut comunicări relativ la anumite aspecte ale acestor epoci din vestul, centrul, sudul și sud-estul Europei. În ceea ce privește vestul Europei, s-au prezentat rezultatele cercetărilor cu privire la structura întinse de înălțime (Minovin 3) din Neoliticul final din Province (Henriette Camps-Faber, Aix-en-Provence), precum și în deosebi la perioada de tranziție de la Neolitic la epoca bronzului din sud-vestul Franței, reliefindu-se pe de o parte mutațiile mari de ordin economic și social, reflectate în ceramică și metalurgie, iar pe de altă legăturile cu Peninsula Iberică, centrul Europei, Egeea și Orientul Apropiat (Julia Roussel-Larroque, Bordeaux). În comunicările, mai numeroase, privind centrul Europei, s-au pus în discuție un nou facies al ceramicii din Saxonia Inferioră, caracterizat prin elemente de tradiție Lengyel și de tip *Trichterbecherkultur* (Reinhard Maier, Hannover), problematica locuirii neolitice în sudul Moraviei,

respectiv în spațiul Breslav (Katerina Geislerová și Ivo Rakovsky, Brno), considerațiile econologice cu privire îndeosebi la așezările culturii Tiszapolgár (György Goldman, Békéscsaba), cultura epocii de aramă Hunyadi (cunoscută anterior și sub denumirea Hódmezővásárhely — Hunyadi-halom), care se intervine între culturile Bodrogkersztúr și Baden (Pál Patay, Budapest), faza Rzeszów a culturii Malice din zona subcarpatică, considerată contemporană cu Cucuteni A₁, Tripolie B₂ și Tiszapolgár (Slavonit Kadrow, Rzeszów), particularitățile zonelor de locuire de la sfîrșitul Eneoliticului din sud-estul Poloniei (Jan Machnik, Kraków), precum și schimbările în Neolicul tîrziu din sud-estul Poloniei, indicându-se, pe statimi și cronologic, procentul pieselor din silex și piatră (Saturnus Milisauskas, Buffalo, în colaborare cu J. Kruk). În comunicările mai puțin numeroase privind sudul Europei s-au dezbatut procesul cultural Monte Claro din Calcoliticul Sardiniei, cu paraleisme în sudul Franței și Corsica (Edita Castaldi, Urbino), dinamica istorică și socio-economică a Neoliticului sicilian în lumina descoperirilor recente (Sebastiano Tusa, Palermo), precum și rezultatele cercetărilor paleoantropologice privitoare la resturile de schelete umane din epoca aramei de la Trentino din Alpii Orientali ai Italiei (Cleto Corrain, Padova). Privitor la sud-estul Europei, s-au sesec în evidență schimbările mari, reflectate în așezările și locuințele din Neoliticul tîrziu și Eneoliticul timpuriu din Iugoslavia, ca și din Pannonia, Moravia și Balcanii Centrali, ca rezultat al transformărilor climatice și sociale (Bogdan Brukner, Novi Sad).

La subsecția „Epoca bronzului timpuriu și mijlociu“ (3a), sub președinția lui G. Eogan (Dublin), M. Primas (Zürich) și W. Torbrügge (Regensburg), din cadrul secției „Epoca bronzului în Europa“ (3), a prezentat interes comunicarea privitoare la interpretarea depozitelor orizontului Koszider, cu care prilej autoarea s-a referit la periodizarea seriilor de depozite de bronzuri din Ungaria, din Bronzul timpuriu și pînă în Hallstat-ul tîrziu inclusiv, scoțind în evidență semnificația depozitelor de tip Koszider, corespunzătoare orizontului B III b din clasificarea sa, precum și legăturile dintre depozitele din această serie, din spațiu între Carpați și Dunăre, și așezările contemporane cu ele (Amalia Mozsolics, Budapesta). De asemenea, tot de la această subsecție, mai pot fi menționate comunicările relativ la o necropolă din Bronzul mijlociu a culturii Vatya din Ungaria (Ildiko Poroszlai, Százhalombatta) și mineralul aramei din sudul Poloniei în epoca bronzului (Marek Gedl, Krakow). La acestea se adaugă altele de la subsecția „Epoca bronzului final“ (3b), prezidată de Martin Almagro-Gorbea (Madrid), Wolfgang Kimmig (Tubingen) și Peter Schauer (Mainz), dintre care cităm acelea privitoare la industria bronzului la Dunărea Mijlocie (Mária Novotná, Bratislava), cronologia cazarului turnat din bronz de la Wintzlar din Saxonia Inferioră (Olaf Höckmann, Mainz) și elemente din răsăritul mediteranean în Bronzul final al Peninsulei Iberice (Martin Almagro-Gorbea, Madrid).

La subsecția „Epoca celtilor“ (1b), condusă de F. Maier (Frankfurt a. M.) și W. Schaffaß (Mainz), din cadrul secției „Epoca fierului în Europa“ (4), s-au pus în discuție civilizația celtică și altele contemporane cu ea, pe baza noilor cercetări din *oppida*, așezările deschise, sanctuare și necropole, aduelindu-se contribuții relativ la obiceiuri cu substrat religios din unele așezări de pe teritoriul Poloniei (Inmormintări de elini și de alte animale în cadrul sau în preajma locuințelor (T. Makiewicz, Poznań), întăriți frecvent și în Dacia, în special în nordul Moldovei, în sec. IV e.n.—I e.n. De asemenea, din comunicările privitoare la celti (Karla Metykova, Praha; Bohuslav Novotný, Bratislava și Zenon Woźnicki, Krakow) a reieșit legătura cu unele descoperiri celtice de pe teritoriul Moldovei. În afară de aceasta, analogii pentru celtii din Transilvania au prezentat și unele piese menționate în comunicarea privitoare la mormintele cu car din La Tène-ul II din Ardenii belgieni (Anne Cahen-D'Anvers, Bruxelles).

La subsecția „Epoca romană și Evul Mediu“ (5a), condusă de H. W. Böhme (Mainz), T. Kolnik (Nitra-Hrad), B. Krüger (Berlin), H. Roth (Marburg), M. Schulze-Dörrlamm (Mainz) și B. Stjernquist (Lund) din cadrul secției „Evul Mediu în Europa“, a reșinut atenția comunicarea asupra cronologiei și importanței economice, militare și politice a satunilor români din Pannonia de nord, situate în afara limes-

ului roman (T. Kolnik, Nitra-Hrad). De asemenea, a prezentat interes și comuniarea în care s-a pus în discuție o importanță grupă de descoperiri din sec. III – IV e.n., din Volynia, aparținând goților, în care s-a încercat să se sesizeze unele elemente sarmatice (A. Kokowski, Lublin), precum și o altă, bazată pe o cercetare interdisciplinară. Îndelungată, efectuată în regiunea de coastă a Saxoniei Inferioare, privind dinamica așezărilor în epoca romană (P. Schmid, Wilhelmshaven). O impresie deosebită a produs-o și comunicarea privind conexiunea dintre metrologia romană, arabă și vikingă din Gotlandia, în care autorul, bazat pe analiza cu ajutorul computerului, a pus în discuție noi puncte de vedere (F. Herschend, Uppsala). Tot la această subsecțiune a fost susținută de Heide Margaret Essen-Baur (Kronberg), comunicarea intitulată „Replica la ipoteza lui K. Horedt (Anthropos 79, 1981) potrivit căreia între scrierea pictografică de la Gallehus Horn A și scrierea Rongo-Rongo din Insula Paștelui ar fi o legătură cauzală”. Autoarea comunicării său a fost de acord cu teza lui K. Horedt (München), după care asemănările dintre scrierea pictografică de pe cele două piese de aur, astăzi dispărute, de la Gallehus Horn (începutul sec. V i.e.n.), din nordul Schleswig-ului, descoperite în 1639 (A) și 1734 (B) și aceea de pe tablile de lemn din Insula Paștelui (Kohau Rongo-Rongo) ar justifica, împreună cu statuile din piatră cu trăsături europoide din sec. XI din Insula Paștelui, prezența germanilor nordici în această insulă în intervalul dintre sec. V și XI. Această s-ar fi deplasat aici, după K. Horedt, din nordul Germaniei, treind, peste Islanda și Groenlanda, în America de Nord și apoi de-a lungul coastei plină în Marea Caraibilor, de unde s-au indreptat spre Columbia și de aici au ajuns în Insula Paștelui. Din cele spuse de autoarea comunicării și la discuțiile de altii, a rezultat pe de o parte că ipoteza lui K. Horedt este greu de admis, întrucât este prea mare diferență în timp între scrierea criptografică Gallehus Horn și aceea din Insula Paștelui, iar pe de altă, lipsește pe tablile de lemn din Insula Paștelui scrierea runică, care este prezentă pe unul din exemplarele cu scriere criptografică de la Gallehus Horn. La aceste comunicări se adaugă alttele referitoare la cronologia, structura social-economică și densitatea așezărilor romane din centrul și vestul Europei; raporturile dintre lumea romană și urzile și unele populații migratoare, caracterul locuirii autohtone în diferite regiuni ale Europei, structura necropolelor aparținând autohtonilor sau unor grupuri de migratori (gepizi, avari), influențele culturilor romane și urzii, bizantine și medievale.

În fine, în comunicările de la secția „Metodologia și istoria cercetării” (10), de sub președintia lui B. Chropovský (Nitra-Hrad) și H. G. Frenz (Mainz), s-au prezentat progresele realizate în domeniul îmbunătățirii metodologiei de cercetare, ca și noile direcții din care poate fi apreciată cercetarea arheologică. În acest context s-au dezbatut diferite aspecte ale posibilităților pe care le are arheologia de a rezolva problema apartenenței etnice a unor vestigii (J. Kmiecicki, Lódź) sau cum pot fi clasificate produsele de debitaj în vederea înregistrărilor cel mai rapide (S. Simone, Monaco). Ca un corolar s-a impus argumentația, potrivit căreia arheologia nu mai poate fi considerată astăzi o știință auxiliară a istoriei, ci ca făcând parte din această știință, cu care alcătuiește o strinsă unitate (B. Chropovský, Nitra-Hrad).

La conferințele generale din plen și comunicările din cele zece secții cu subsecții, se adaugă conferințele și comunicările din următoarele 12 colocvii, organizate în cadrul a 11 comisiilor ale UISPP : 1) Tehnici fizice și chimice de dateare în preistorie; 2) Minuirea datelor și metodelor matematice în arheologie; 3) Cele mai vechi industrii și cei mai vechi homini în Africa; 4) Sangoan și originea lui *Homo sapiens*; 5) Structurarea Magdalenianului; 6) Rinul și Dunărea în Paleoliticul superior final; 7) Arta Paleoliticului pe placete; 8) Popularea Americii; 9) Oriental Apropiat, Italia veche și Scandinavia în epoca bronzului. Relații culturale între ţările Lumii Vechi în epoca bronzului; 10) *Oppida* și urbanizarea din Europa temperată; 11) Legăturile culturale în istoria așezărilor din Europa după căderea Imperiului roman și 12) Industria osului puțin elaborată.

Cu prilejul acestui congres au avut loc și două ședințe ale Comitetului Executiv și alte două ale Consiliului Permanent

al UISPP în zilele de 30 august și 5 septembrie în Palatul Elektoratului. Ca membru, din partea României, în Consiliul Permanent al UISPP, am participat la cele două ședințe ale acestui Consiliu.

În prima din aceste ședințe, de la 30 august, după ce s-a păstrat un moment de reculegere în amintirea membrilor care au decedat în ultima vreme, printre care se număra și acad. Em. Condurachi din România, a urmat raportul Secretarului general, prof. J. Nenquin, privitor la activitatea febrilă desfășurată după reuniunea Consiliului Permanent de la București din 1984, justificându-se acțiunile întreprinse, conform statutelor UISPP, care s-au soldat cu rezultate, ca cel de la XI-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice să aibă loc în 1987 la Mainz și nu în 1986 la Southampton și Londra, cum se hotărise inițial, ca urmare a măsurilor luate de organizatorii englezi de a nu accepta la Congres specialiștii din Africa de sud și Namibia, din cauza politicii de *apartheid* din aceste țări. Față de această nouă situație, Comitetul Executiv a UISPP-ului a hotărât, în unanimitate, ca prof. J. Evans care să-i da demisia din funcția de președinte al Congresului de la Southampton și Londra, să rămână membru al Comitetului Executiv.

Discuții deosebit de vîî au urmat după acest raport, darătorită, printre altele, propunerilor prof. I. M. Grouve, de la Departamentul de antropologie și sociologie al Universității papuașilor din Noua Guineă, potrivit cărora, pe de o parte, urmau să fie excluși reprezentanții Africii de Sud și Namibiei din Consiliul Permanent el tîmp continuă politica de *apartheid* în această țară, iar pe de altă, să fie revizuite statutele UISPP.

In ceea ce privește prima problemă, s-a adoptat o atitudine comună, permîșindu-se savanților din sudul Africii și Namibiei de a participa la Congres. Această atitudine se reflectă și în Moțiunea adoptată de Consiliul Permanent și apoi, la încheierea Congresului, de Adunarea Generală, potrivit căreia UISPP, refuzind orice formă de discriminare bazată pe concepte de rasă, convinere filosofică, apartenență etnică, naționalitate, sex, limbă sau altceva, „confirmă că nu poate exclude nici un savant *bona fide* de la reunurile sale științifice. Participarea individuală a unui savant la Congres, colcovii și simpozioane nu poate fi în nici un caz considerată ca o acceptare de această Uniune a regimului politic al țării în care acest invățăt efectuează cercetările sale”.

Ralativ la cea de-a două problemă, a modificării statutelor, s-a hotărît ca această problemă să fie analizată de un grup de lucru, care să pregătească propunerile concrete pentru Comitetul Executiv din 1987, urmând a fi convocat acest grup în 1988 de secretarul general al UISPP. În acest grup de lucru au fost alese, prin vot, următoarele personalități cu multiple relații internaționale și capabile de a se întruni fără dificultăți: acad. Joachim Herrmann, directorul Institutului Central de Istorie Veche și Arheologie din R.D.G. (Berlin); prof. dr. Harm Tjalling Waterbolk (Groningen, Olanda); prof. dr. A. A. Mituri, director (Dar-es-Salaam, Tanzania); prof. dr. E. Ripoll-Perejó, director Muzeului arheologic național (Madrid) și prof. dr. F. Wendorff, Southern Methodist University (Dallas, SUA).

In continuare, responsabilii comitetelor speciale au prezentat scurte rapoarte, privind activitatea din ultima vreme în legătură cu *Inventaria Archaeologica* (Marc E. Mariën, Bruxelles); *Prähistorische Bronzefunde* (Albrecht Jockenhövel, Frankfurt a. M.); *The Study of Amber* (Hans-Georg Beck, München); *Encyclopédie berbère* (Gabriel Camps, Aix-en-Provence); *Fiches typologiques de l'industrie osseuse* (Hanniette Camps-Faber, Aix-en-Provence) și *Fiches Paléolithique supérieur* (Marcel Otte, Liège). Raportul relativ la *Sidéurgie ancienne* a fost prezentat și acceptat la Nove Vozolany (Radomir Pleiner, Praha). În legătură cu activitatea acestor comitete s-au adus mulțumiri de Marc E. Mariën țărilor noastre pentru publicarea în ultimii ani a încă trei fascicule din *Inventaria Archaeologica*, ajungându-se, în prezent, la 14 fascicole din această publicație în România.

In cea de a două ședință a Consiliului Permanent, de la 5 septembrie au fost aleși, prin vot deschis, noi membri ai Comitetului de Onoare Permanent, precum și al Consiliului Permanent, între care pentru prima dată sunt și trei arheologi din China (An Zhimin, Wu Rukang și Yan Wenming), iar

prin vot secret şase noi membri ai Comitetului Executiv: G. Camps (Aix-en-Provence, Franța); J. Herrmann (Berlin, R.D.G.); A. A. Mituri (Dar-es-Salaam, Tanzania); Rauf Magomedović Munčević (directorul Institutului de Arheologie din Moscova, U.R.S.S.) și Juan Schobinger (Universitatea Națională Cuayo, Mendoza, Argentina), secretarul general al I.U.S.P.P., Jacques Nenquin (Gent, Belgia), locul celui de al XII-lea Congres internațional de științe pre- și protoistorice din 1991 (Bratislava), nou președinte al I.U.S.P.P. și al Congresului de la Bratislava (B. Chropovský, directorul Institutului de Arheologie din Nitra-Hrad) și secretarul general al Comitetului național înșarcinat cu organizarea celui de al XII-lea Congres (J. Vladár, directorul Institutului encyclopedic din Bratislava). În ceea ce privește locul viitorului Congres, au fost două propuneri: Tel-Aviv (Izrael) și Bratislava (Cehoslovacia), hotărindu-se, în urma voturilor obținute, Bratislava.

Hotărîrile luate în Comitetul Executiv și Consiliul Permanent au fost comunicate la încheierea Congresului, împreună cu Moțiunea adoptată, Adunării Generale, în care s-au adus mulțumiri publice atât prof. dr. dr. h. c. Kurt Böhner, președintele Congresului și dr. Konrad Weidemann, secretarul general al Comitetului național pentru organizarea Congresului, cit și dr. Peter Schauer și Klaus de la Muzeul Central Romano-German din Mainz, care, pentru strădaniile depuse, au fost cooptați în Comitetul de Onoare Permanent, ca și regretul acordat Em. Condurachi, pentru organizarea în 1984 la București a reuniunii Consiliului Permanent.

În încheierea Adunării Generale, noul președinte al Congresului, B. Chropovský, a rostit o scurtă allocuție, invitând pe cei prezenți la Congresul din 1991 de la Bratislava.

Nu putem termina această date de seamă asupra Congresului de la Mainz fără a menționa climatul favorabil, de înțelegere și cooperare, în care s-au desfășurat lucrările acestei manifestări științifice de caracter mondial, în conformitate cu statutele I.U.S.P.P. și cu Moțiunea adoptată la încheierea Congresului. La aceasta au contribuit atât organizatorii Con-

gresului, în frunte cu președintele Kurt Böhner și secretarul general Konrad Weidemann, cit și străduințele secretarului general al I.U.S.P.P.-ului, Jacques Nenquin, care nu a crutat nici un efort pentru depășirea dificultăților create prin hotărîrea organizatorilor Congresului de la Southampton și Londra de a exclude participarea la Congres a specialiștilor din Africa de Sud și Namibia, datorită politiei de *apartheid* din aceste țări.

Totodată, posibilitatea de participare la Congres a specialiștilor din întreaga lume, inclusiv din aceste două țări ale Africii, a constituit un bun prilej pentru a face cunoscut, pe plan mondial, rezultatele cercetărilor în diferite țări, precum și pentru aducerea și amplificarea relațiilor științifice deja existente dintre specialiști, ca și pentru înființarea altora, toate deosebit de utile, pentru progresul științelor pre- și protoistorice.

În afară de acestea, participanții la Congres au avut posibilitatea, în orele libere din timpul acestuia și după aceea, să se documenteze în bibliotece, muzeu și institute de la Mainz, precum și din alte localități din Republica Federală Germania, asupra unor probleme de pre- și protoistorie. În aceasta privință, membrii delegației române, datorită concurșului binevoitor al colegilor lor de la Muzeul Central Romano-German din Mainz și îndeosebi al dr. Olaf Höckmann de la acest muzeu, s-au putut documenta în muzeu și biblioteca acestuia, fiind impresionanți atât de valoarea exponatelor, cit și de multimea și varietatea lucrărilor publicate de acest intuțeu cu funcție de institut. De asemenea, s-au mai documentat la Mainz la Institutul de pre- și protoistorie al Universității, la Muzeul Land-ului Rheinland Pfalz, la Muzeul de pre- și protoistorie, precum și la alte muzeu și monumente istorice din această localitate. Totodată, au continuat documentarea și în unele muzeu și institute din Wiesbaden, Frankfurt a. M., Bonn, Köln și Berlinul occidental.

MIRCEA PETRESCU-DIMBOVIȚA

CĂLĂTORII DE DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN R. S. CEHOSLOVACĂ

În cadrul planului bilateral de colaborare științifică, existent între Academia Română și Academia de Științe a R. Cehoslovacă, în perioada 2–23 februarie 1987 am efectuat o călătorie de documentare științifică în R. Cehoslovacă. Deplasarea a avut ca temă problema așezărilor rurale de pe teritoriile României și Cehoslovaciei în secolele XIV–XVI, în lumina investigațiilor arheologice. Programul de studiu întocmit în țară a cuprins documentare la instituțiile și muzeele de arheologie din Praga, Most, Brno, Bratislava și Tabor. La Praga, programul a fost completat cu includerea instituțiilor similară din Olomouc și Nitra.

În timpul șederii la Praga am avut posibilitatea de a discuta cu dr. Miroslav Richter, directorul Institutului de arheologie, care a aprobat planul de cercetare, cu prof. dr. Zdeněk Smetánsa, dr. Ivana Boháčová și dr. Petr Charvát.

De un interes aparte au fost discuțiile purtate cu prof. dr. Zdeněk Smetánsa în legătură cu rezultatele cercetărilor sale întreprinse în așezarea rurală medievală de la Svidna. Săpăturile de la Svidna, efectuate pe parcursul mai multor ani, în timpul cărora au fost folosite metodele fotometrice, geodezice, analizele paleobotanice, pedologice, cu fosfați etc. au evidențiat importanța aplicării metodelor moderne în arheologia medievală. Utilizarea acestor metode, pe care arheologii din Cehoslovacia le aplică în mod curent în cercetările lor, contribuie, într-o mai lună măsură, la explicarea nuanțată a unor fenomene, cum este, de pildă, acela al disperierii sau părsăririi temporare a unor sate în evul mediu, a diverselor probleme legate de mediul ambient, de oscilațiile de climă ce au produs deseori tulburări în viața cotidiană a comunităților rurale, de posibilitățile locuitorilor dintr-un teritoriu dat de a-și asigura subsistența etc. De asemenea, am constatat că din punct de vedere metodologic sunt aceleasi preoccupări ca și la noi, cercetarea arheologică propriu-zisă vizând investigarea unor anume sate medievale, în funcție de o serie întreagă de criterii lîngă stăbilește anterior. În plus, aici se vădese o deosebită preocupare și o mai strânsă colab-

orare cu etnografia sau cu unele discipline aparținând științelor exakte. De altfel, colaborarea dintre etnografi, arhitecti și arheologi a permis și reconstituirea a numeroase complexe de locuire, anexe gospodărești, monumente celeziastice descoperite în cursul investigațiilor arheologice întreprinse în așezări rurale medievale. În același timp, am putut cunoaște mai bine recentele cercetări efectuate în satul medieval din hinterlandul orașului Praga, una dintre acestea fiind și cea de la Répy.

La Praga, programul de studiu a cuprins, de asemenea și documentare la biblioteca Institutului de arheologie, unde am consultat nu numai o serie de lucrări de specialitate aflate în R. S. Cehoslovacă, dar și din alte țări, lucrări existente în fondul deosebit de bogat al acestelui.

În puținul timp rămas liber am reușit să vizitez cîteva muzeu și monumente de arhitectură medievală, între care așa aminti doar Muzeul orașului Praga, cu bogatele sale colecții de arheologie medievală, Muzeul Național, Muzeul de arte și meserii, Vyšehradul și, mai ales, vechiul Hrad. La acesta din urmă, am avut și posibilitatea de a vedea unele săpături arheologice întreprinse aici în interiorul monumentelor.

De la Praga m-am deplasat la Most, filială a Institutului de arheologie din Praga, unde am avut prilejul de a discuta cu dr. Tomáš Velimský, dr. Jan Blažek și dr. Eva Černá, în legătură cu cercetările întreprinse în zona vechilor centre medievale Dečín și Most, precum și în alte localități din Boemia de nord.

Deși tema mea de documentare a avut în vedere, în primul rînd, aprofundarea informațiilor cunoscute din publicațiile de specialitate în domeniul cercetării satelor medievale și o mai bună înțelegere a rezultatelor obținute în această direcție de către cercetătorii din Cehoslovacia, cunoașterea multiplelor descoperiri de la Dečín și Most mi-a clarificat o serie de probleme privind geneza unor orașe medievale, precum și metodologia folosită în explicarea fenomenului respectiv. și aici am constatat aceeași preocupare în utilizarea

metodelor moderne în arheologia medievală, metode care corroboră, cu informațiile oferite de cercetările arheologice și sursele scrise ale vremii, au condus spre noi și riguroase interpretări istorice.

Pe lîngă studierea unor materiale arheologice aflate în colecția Institutului din Most, pe baza explicațiilor date de dr. Eva Černa am cunoscut îndeaproape interesantele descoperiri de ateliere pentru producerea sticlei din localitățile Moldava, Jilmova și Viči Hora. Informațiile obținute aici pe cale arheologică, corelate cu reprezentările iconografice de epocă, au permis reconstituirea cuploarelor descoperite, iar analiza vaselor și a diverselor obiecte legate de producerea sticlei cunoașterea tehnicii de prelucrare a acesteia.

Sederea mea la Most s-a încheiat cu o scurtă excursie de studiu la Bedřichov, locașul unor recente investigații arheologice, în localitățile Dokšany, Osek și Duchcov, cu renunțările monumente de arhitectură construite în secolele XII-XVI.

În continuare, documentarea s-a desfășurat la Brno, în cadrul Institutului de arheologie, la Muzeul Moraviei și Muzeul orașului Brno din castelul fortificat Špilberk.

La Institut, discuțiile au vizat problematica așezărilor deschise și întărite, în care sens relatăriile dr. Josef Unger în legătură cu descoperirile sale din satele dispărute de la Teplany, Bořanovice, din necropolele și monumentele ecclaziastice de la Narvice, Kudějov, Mušov și din fortificațiile de la Zábrdce și Lelekovice au fost de un real interes.

Însoțită de dr. Josef Unger, la Muzeul Moraviei și în deosebi în depozitul acestuia am putut studia numeroase materiale descoperite în săpăturile mai vechi și cunoscute din literatura de specialitate, cum sunt acelea din mediul rural, de la Pfaffenschlag, Mšenice, Konůvky, Bystrec, sau orășenești, de la Ivančice și Brno. Am putut studia astfel un material arheologic deosebit de bogat și variat, în același timp —, ceramică din secolele XIV—XV, cahle de sobă cu diferite motive decorative, diverse categorii de obiecte — fapt ce mi-a permis comparații și verificări în legătură cu descoperirile similare de la noi, multe dintre acelea de la Brno fiind bine dateate numismatic.

La Institutul de arheologie din Brno, prin amabilitatea cercetătorilor dr. Zdeněk Měřinský și dr. Rudolf Procházka am cunoscut îndeaproape descoperirile recente de la Rokštejn și Strachotín sau de pe teritoriul actual al orașului Brno, unele din acestea fiind încă inedite sau în curs de publicare. Nu de un mai mic interes au fost și discuțiile purtate cu dr. Zdenka Himmelová, specialist în domeniul sticlei, în momentul de față în Cehoslovacia fiind intense preocupări în această direcție. Întruct schimbul de opinii cu cercetătorii din Brno nu s-a axat numai pe problematica pe care o implică studiul așezărilor rurale din evul mediu, ci a avut un caracter cu mult mai larg, cuprinzând atât orașul cit și fortificațiile, mi-a facilitat și o mai bună înțelegere a direcțiilor principale de cercetare, în domeniul arheologiei medievale din Cehoslovacia.

De la Brno, însoțită de dr. Zdeněk Měřinský, am întreprins două deplasări de documentare la Bratislava și Olomouc.

Deși timpul afectat documentării a fost extrem de redus, la Bratislava am reușit să vizitez Muzeul Național Slovac, și, mai ales, Muzeul culturii slovace, acesta din urmă renumit prin colecțiile sale de arheologie și numismatică. Sub îndrum-

narea dr. Štefan Holčík, am avut prilejul de a cunoaște materiale descoperite în așezările rurale de la Vištuk și Senkyice, cît și acela de la Kežmarok, Hronský Beňadik, și Gortva, Bizovo. Totodată, cu sprijinul dr. Zdeněk Měřinský, am avut posibilitatea de a discuta cu prof. dr. Bohuslav Novotný și dr. Josef Hošo de la Universitatea din Bratislava.

În cursul securiei călătorii întreprinse la Olomouc, oraș binecunoscut prin remarcabilele monumente de arhitectură medievală, pe lîngă vizitarea acestora și a unor săpături efectuate în interiorul lor, am reușit să văd o serie de materiale arheologice aflate în colecția Muzeului de istorie națională.

Ultimile zile ale stagiuului de documentare au fost consacrate studiului la Nitra, în renumitul Institut de arheologie al Academiei Slovace de Științe, și la Muzeul din Tábor.

Includerea Institutului de arheologie din Nitra în programul de lucru a fost într-adevăr necesară și s-a soldat cu rezultate fructuoase. După primirea oficială de către dr. P. Šalkovský, prin întocmirea judeoasă a programului de studiu a fost posibilă stabilirea unor contacte științifice cu numerosi cercetători. Într-o parte menționez, pe dr. Dušan Caplovic, dr. Milan Hanulák, dr. Igor Hrubec, dr. Jan Hunka, dr. M. Ruttkay și dr. Michal Slivka. Ca și în celealte institute și muzeu vizitate anterior, la Nitra am constatat aceleasi preocupări de îmbinare riguroasă a informațiilor oferite de cercetările arheologice cu acelea ale științelor exacte și etnografiei, aplicate la studiul diferitelor compartimente ale vieții comunităților rurale medievale. În cazul investigațiilor arheologice în așezările sășesti din Slovacia, o mențiune în plus o pot avea recentele incercări de reconstituire și studiere a locuinței din mediul rural, casă jârânească sau seniorială, cu multiplele ei semnificații, un exemplu în acest sens fiind aceea de la Chlaba. Totodată, documentarea la biblioteca Institutului, care deține un număr apreciabil de volume și beneficiază de un sistem informațional computerizat, mi-a facilitat completarea bibliografiei și, în același timp, verificarea informațiilor avute anterior în domeniul satului medieval.

Táborul, orașul lui Jan Žižka și al miscării husite, bogat în vestigii medievale, multe din ele adăpostite în Muzeul închinat revoluției populare de la începutul secolului al XV-lea mi-a oferit șansa studierii unor interesante materiale arheologice. Însoțită de dr. Petr Charvát și beneficiind de explicațiile competente ale dr. Rudolf Kraje, am doblindit aici o serie de informații referitoare la descoperirile din așezări rurale dispărute, recent investigate în zona Táborului. Odată cu vizitarea muzeului, a secțiilor de restaurare a ceramicii și a metalelor, am avut ocazia de a vedea o parte din materialul ceramic — vase, cahle de sobă — descoperit în ultimii ani la Sezimovo Ústí și Soběslav mult asemănător cu acela din așezări orășenești și rurale din Moldova secolului al XV-lea.

În încheiere apreciez, că documentarea efectuată în R. Cehoslovacă mi-a fost deosebit de utilă, întrucât prin discuțiile purtate s-a realizat o informare reciprocă în domeniul arheologiei satului medieval și, în același timp, am reușit să cunoasc mai îndeaproape preocupările și rezultatele obținute de cercetătorii cehi și slovaci în această direcție. Nu aş putea încheia aceste rânduri, fără a-mi exprima părerea că păstrez o amintire frumoasă și plăcută vizitei de studiu în Cehoslovacia, amabilității colegilor care au făcut tot posibil pentru a profita din plin de călătoria de documentare.

RODICA POPOVICI

COLOCVIUL INTERNATIONAL „ANIMAL ET PRATIQUES RELIGIEUSES. LES MANIFESTATIONS MATERIELLES“, COMPIEGNE, 11-13 NOIEMBRIE 1988

Micul oraș picard Compiègne a fost, în luna noiembrie, gazda celui de al doilea colcoviu internațional de arheozoologie cu tema : „Animalul și practicile religioase. Manifestările materiale.“ Reuniunea științifică a fost organizată de „Centre de Recherche Archéologique de la Vallée de l’Oise (CRAVO)“, lucrările fiind găzduite de Universitatea Tehnologică din Compiègne.

Datorită amabilității colegilor Rose-Marie Arbogast și Patrice Meniel de la CRAVO am avut posibilitatea de a

participa la lucrările unei manifestări interdisciplinare de un înalt nivel științific.

Comunicările prezentate de arheozoologi, arheologi și etnologi, au acoperit un larg spațiu temporal, de la paleolitic pînă în zilele noastre. În cele trei zile cit a durat colcovul au fost susținute 23 de comunicări de către cercetători francezi, belgieni, elvețieni, algerieni și englezi.

Dintre numeroasele comunicări prezentate vom aminti cîteva care ne-au reținut atenția. Astfel B. și G. Delluc în

comunicarea intitulată „La place de l'animal dans le dispositif religieux des grottes magdalénienes du Haut Périgord”, procedează la o analiză, în sensul lucrărilor lui A. Leroi-Gourhan, a decorului parietal format din figuri de animale și umane și semne geometrice, ajungind la concluzia că fiecare grotă are anumite particularități explicabile prin vechimea fiercii sanctuar și printre-un particularism regional.

O problemă deosebit de importantă, privind raportul dintre locul animalelor în viață economică și rolul lor în practicile funerare, a fost pusă de cercetătoarea Rose-Marie Arbogast în comunicarea: „L'association du cerf et du chien dans les pratiques funéraires de la seconde moitié du Néolithique du Nord de la France”.

Una dintre cele mai interesante comunicări din cadrul coloconviului de la Compiegne a fost susținută de Luis Chaix. Arheozoologul elvețian a prezentat două descoperiri deosebit de importante: dolmenul de la Sion (Elveția) și necropola de la Kerma (Sudan), ambele caracterizate de ample depozite de animale. Cele două monumente arheologice sint, în linii mari contemporane, dar starea de conservare excepțională a depunerilor de la Kerma a permis observații puțin obișnuite pentru necropolele preistorice. Cercetătorul genovez își pune unele întrebări la care va trebui să răspundă în viitor.

Comunicările susținute de A. Finel (Sacrifice d'alliance dans Proche-Orient ancien) și H. Limet (La mort du mouton de sacrifice) s-au referit la practici rituale din Mari și Mesopotamia antică.

Cercetătoarea engleză Annie Grant a ridicat o interesantă problemă (Le rituel préhistorique — le visible et l'invisible), aceea a fenomenelor invizibile în urma săpăturilor. Aceste elemente pot fi puse în evidență printre-o analizămetică a datelor arheologice. În acest sens a acționat C. Sorrentino din Pisa care în urma analizării unei mici necropole romane a reușit să stabilească distribuția scheletelor de porc în cadrul mormintelor, precizând că erau depuse, în special, părțile fără o importanță alimentară ridicată.

Cunoscuta cercetătoare belgiană Liliane Bodson (L'offrande aux divinités grecques de l'effigie des animaux) compara diversitatea efigiilor de animale depuse în sanctuar cu uniformitatea victimelor sacrificiale, ceea ce îi permite să relevze un aspect semnificativ al religiei grecești antice.

O analiză complexă a locului ocupat de animale în practicile religioase ale galilor a fost întreprinsă de Patrice Meniel (Les animaux dans les parties religieuses des gaulois). Comunicarea ne-a sugerat o necesară comparație cu aceleasi practici la geto-daci.

În continuarea coloconviului au fost susținute mai multe comunicări ethologice deosebit de interesante dar asupra cărora nu mai insistăm. Vom aminti doar una dintre ultimele comunicări susținută de Marianne Mesnil și A. Popova (La balete filandiere) care a constituit pentru mine o surpriză deosebită de plăcută. Cele două cercetătoare s-au preocupat de mitologia nevăstuicii în credințele populare din Bulgaria și România arătând o bună cunoaștere a legendelor și ritualurilor balcanice.

Toate comunicările au fost urmate de discuții care au aprofundat problematica pusă în discuție. Am apreciat în mod deosebit felul în care a fost organizat coloconviul, tehnicitatea desfășurării lucrărilor, fără precipitare, echilibrată, lăsind suficient loc dezbatelor.

Cu ocazia coloconviului a fost vernisată la „Musée Vivente” expoziția „Une histoire de l'élevage”. Îmblânzirea animalelor a fost sugestivă prezentată prin panouri grafice și printre-un bogat material arheozoologic.

Cel de al doilea coloconvi internațional de arheozoologie de la Compiegne a fost o reușită datorită contactelor între specialiști din domenii diferențiate, a schimbului de păreri și informații, a intensificării cercetărilor interdisciplinare.

Nu pot încheia aceste considerații fără a mulțumi colegilor Rose-Marie Arbogast și Patrice Meniel datorită căror am putut participa la acest interesant coloconvi interdisciplinar.

DAN MONAH

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN FRANȚA ȘI REPUBLICA FEDERALĂ A GERMANIEI (1988)

În perioada 18 octombrie — 25 noiembrie 1988 am efectuat o călătorie de documentare științifică în Franță și R.F.G. Înaintea plecării mi-am propus să-mi axezi documentarea în special asupra metodelor moderne de investigare în arheologie, atenția mea fiind polarizată mai ales de cercetările interdisciplinare.

Primul oraș în care am stat mai mult a fost Strasbourg. Aici am avut posibilitatea, datorită domnilor Christian Jeunesse (conservator la Direcția Antichităților Preistorice din Alsacia) și François Petry (director la Direcția Antichităților din Alsacia), să lucrez în biblioteca acestei instituții, beneficiind de largi facilități de a fotocopia lucrările care m-au interesat. Cu aceeași amabilitate mi s-a îngăduit să mă documentez și în biblioteca Institutului de Antichități Naționale al Universității de Științe din Strasbourg.

În timpul șederii în capitala Alsaciei am avut privilegiul să discut amănunțit cu Ch. Jeunesse, distins neolitician, bogata și controversată problematică a cercetării pluridisciplinare, ajungind împreună la concluzia necosității „istoricizării arheologice.”

Datorită amabilității aceluiași coleg am avut prilejul să vizitez mai multe șanțiere arheologice din Alsacia. O mențiune specială merită marele șanțier de salvare de la Wettolsheim-Ricou, condus de Christian Jeunesse. Aici, datorită implantării unei uzine japoneze a fost efectuată o mare săpătură de salvare. În doi ani a fost cercetată prin excavări ample, o suprafață de 5 ha (!), ceea mai mare săpătură arheologică din Alsacia. Trebuie să spunem, însă că o bună parte dintre șanțările pre și protoistorice din apusul Europei este caracterizată de absența unor depuneri arheologice consistentă.

Vergigile păstrate sunt constituite din urmele adincite, în loc, a locuințelor precum și din gropi menajate sau cu altă destinație.

Cercetările de la Wettolsheim au pus în evidență prezența a două așezări neolitice: prima datată în neolicul timpuriu, iar a doua în neolicul mijlociu.

Cu aceeași atenție și profesionalism cu care au fost studiate urmele neolitice au fost cercetate și vestigii dateate în intervalul 900 i.e.n.—100 e.n. Așezările corespunzând acestei perioade sunt slab conservate, se remarcă, însă, descoperirea unei necropole cu 31 de morminte.

Ceea ce m-a impresionat în mod deosebit a fost cercetarea pluridisciplinară efectuată aici. Din discuțiile cu Ch. Jeunesse și unii dintre colaboratorii săi am aflat că s-au utilizat: datează radiocarbon, studii arheozoologice (efectuate de Rose-Marie Arbogast și Patrice Meniel), determinări arheobotanice, palinologice și asupra mediului înconjurător (realizate de Hervé Richard), expertise antropologice (dr. François Lambach). Pentru studiul uneltelelor de piatră în afara determinărilor petrologice s-au efectuat și studii traseologice cu rezultate deosebit de interesante. În formularea ipotezelor a fost folosită frecvent analogia etnologică, în special, în ceea ce privește stocarea și transformarea alimentelor. Remarcăm ca un fapt pozitiv că cei mai mulți specialiști din domeniile amintite au participat efectiv la cercetarea de teren. Necesitatea prezenței specialiștilor din cadrul diferitelor discipline utilizate în arheologie este convingător ilustrată de activitatea antropologului. Aceasta, datorită curiozității amănunțite a anatomici pe care deccela orice anomalie în amplasarea oaselor. Astfel, el poate determina dacă descompunerea s-a petrecut într-un mediu închis, adică într-un coșciug sau într-un sac de piele, chiar dacă din acestea nu s-au conservat decât urme insime. Antropologul, participant la săpătură, poate înălța „ritualurile bizare” care s-au înmulțit și la noi, datorate unor deranjamente post depunere. Nu mai puțin importantă este și participarea pe teren a altor specialiști.

In ultimul timp in unele domenii au fost atinși parametri deosebit de înalti. Prin analize chimice, sofisticate, asupra oaselor umane este posibil să se determine regimul alimentar al subiecților. Oricine își poate da seama de importanța unor informații de acest gen.

In timpul șederii la Strasbourg am avut ocazia să vizitez și „Centrul Experimental de Preistorie Alsaciană“ de la Holtzheim, condus de Jean Sainty. Aici, au fost reconstituite, în mărime naturală, o locuință de mari dimensiuni specifică culturii ceramică-liniare și o construcție din epoca bronzului. Experimentul a permis elucidarea unor chestiuni obscure în legătură cu locuințele preistorice. Din păcate, nu am avut posibilitatea să discut mai amănuntit cu inginerul Jean Sainty ocupat cu organizarea unei expoziții în titulată „Areuri și săgeți“. De fapt activitatea centrului experimental nu este unilaterală deoarece pentru expoziția amintită au fost confectionate, respectându-se întru totul tehniciile preistorice, săgeți și virfuri de săgeți de silex care au și fost puse în vînzare. Am mai avut ocazia să văd în Franță abili cioplitori care reconstituau perfect tehniciile preistorice de cioplire și retușare a silexului.

Sederea mea în Alsacia s-a încheiat cu o reușită excursie, datorată amabilității domnisoarei Geneviève Meyer și domnului Ch. Jeunesse, în Munții Vosgi. Astfel am putut vedea mai multe adăposturi sub stânci dintre care cel mai impresionant este cel de la Steinenkopf.

În urma invitației colegului Ch. Jeunesse am participat la al XV-lea „Colocviu interregional asupra neoliticului“ de la Châlons sur Marne, consacrat neoliticului din nord-estul Franței. Colocviul, care a ținut două zile, a beneficiat de o participare internațională (arheologi din Belgia și Anglia). Am remarcat cu această ocazie utilizarea curentă a cercetărilor interdisciplinare. Datele radiocarbon, determinările arheozoologice, antropologice, paleontologice etc. sunt frecvent utilizate pe săntierele din nord-estul Franței. Totuși destul de rar rezultatele cercetărilor pluridisciplinare se reflectă în reconstituirea arheologică. Din păcate, în Franță, ca și în alte părți arheologii nu integrează suficient rezultatele cercetărilor interdisciplinare în reconstituirea arheologică-istorică.

Colocviul de la Châlons sur Marne s-a desfășurat după o formulă tehnică excelentă. Fiecare comunicare a avut rezervate 30 de minute, iar după fiecare expunere alte 10–15 minute au fost rezervate întrebărilor și discuțiilor. În acest fel participarea cercetătorilor a fost via și la obiect.

Urmatoreala escală a fost la Paris unde datorită unui sponsor de excepție, Michele Fonton (preistoriciană la Muzeul Omului), mi s-a oferit ocazia să discut cu numeroși arheologi francezi și să vizitez cele mai prestigioase instituții arheologice din „orașul lumină“. Am discutat despre neolitic din sud-estul Europei cu prof. Marion Lichardus-Itten de la Universitatea Sorbona, același subiect fiind abordat cu prof. J. P. Demoule de la aceeași universitate. Doctorul Demoule este un bun cunoșător al cercetărilor preistorice din sud-estul Europei, fiind, printre altele, autorul articolelor privind preistoria României din magnificul „Dictionnaire de la Préhistoire“ apărut sub redacția regretatului André Leroi-Gourhan. Discuțiile cu domnul Demoule s-au axat, în special, pe problemele învestigării culturilor neo-eneolitice din România și mai ales a sincronismelor dintre civilizațiile Karanovo VI–Gumelnița și Cucuteni–Tripolie.

Datorită amabilității colegei Michele Fonton am avut posibilitatea să lucrez în interesanta bibliotecă a „Muzeului Omului“ și să văd prețioasele colecții ale acestui muzeu. Prin bunăvoiețea prof. J. P. Demoule și a dr. G. Kourtessi-Philippakis același facilități mi-au fost acordate și la „Institutul de Ară și Arheologie“ din Paris.

Aș efectuat, bineînțeles, pelerinajul obligatoriu la Louvre unde vizitarea secției de arheologie a fost deosebit de instrucțivă. Bineînțeles nu am neglijat fabuloasele colecții de artă ale muzeului. Din păcate, armoniosul ansamblu Louvre-Palais Royal a fost desfigurat prin construcția unei piramide de sticlă, proiectul unui arhitect american de origină chineză. Edilii parizieni par să persevereze în adoptarea unor proiecte socante. După turnul Eifel, poarta din Place de la Concorde, Centrul Pompidou, acum piramida de la Louvre. Opiniile parizienilor, pe care le-am auzit, sunt negative. Cu umorul prompt

francez Muzeului Luvrului nu i-se mai spune decit „La Piramidă“. La fel de voit socantă este clădirea Centrului Pompidou, aflată în apropierea fostelor hale. M-am aflat în fața unei construcții imense cu un stil arhitectonic pompieristic care, după părere mea, ar fi adăpostit cu succes doar un muzeu al artelor aplicative. În contradicție cu exteriorul în interior se află numeroase muzeu deosebit de valoroase, expoziții și săli de spectacole. O adevărată uzină culturală. Am vizitat cu interes atelierul compatriotului nostru Brâncuși și Muzeul de Artă Modernă.

O vizită deosebit de interesantă a fost cea de la Muzeul de Antichități Naționale. Din expoziție se delășează în mod deosebit secția paleolitică. Aici am avut ocazia să văd și cîteva fragmente encunțene donate, probabil, de unul dintre primii cercetători ai acestei culturi (Bułureanu sau Diamandii). Un eveniment deosebit pentru mine l-a constituit vizitarea „Colecției Piette“. Datorită amabilității domnului J. P. Mohen, conservatorul muzeului, am avut privilegiul de a vedea această colecție care nu este accesibilă publicului.

„Colecția Piette“ constituia prin săparea cîtorva grotă din paleoliticul superior, la sfîrșitul secolului trecut, cuprinde mai multe sute de obiecte de artă de os și fildeș de o excepțională valoare artistică.

În timpul șederii la Paris, cu ajutorul colegei Michele Fonton, am vizitat Muzeul de Antichități Preistorice al regiunii Ile de France de la Nemours. Un muzeu modern cu expozite valoroase și cu un interesant mod de expunere, folosind și proiecții video. Fiecare sevență climatică a preistoriei și antichității este ilustrată, într-o grădină interioară, prin biotopul vegetal respectiv.

În timpul vizitei la Paris, cîteva zile am fost oaspetele dr. René Desbrosses la Château Chenavet, în Munții Jura. Aici am lucrat în biblioteca personală a dr. Desbrosses și am vizitat Muzeul gallo-roman de la Lyon, impresionant prin mozaicurile pe care le adăpostește și alte exponete de mare valoare. O vizită emoționantă am făcut în satul Perouges din apropiere de Chenavet. Am văzut un sat medieval (sec. XII–XIV) restaurat prin grija lui Eduard Herriot, primar al Lyonului și fost președinte al Parlamentului francez în timpul celui de al doilea război mondial. Perfect conservat, satul Perouges este locuit, oferind vizitatorului posibilitatea întoarcerii în timp.

După vizita în Burgundia m-am înapoiat la Paris de unde am plecat la Compiègne unde, datorită amabilității doamnei Rose-Marie Arbogast și a domnului Patrice Meniel, am participat la un colocviu internațional de arheozoologie.

Compiègne, mic oraș în Picardia, îmi era cunoscut ca locul unde a fost capturată Jeanne d'Arc și s-au încheiat armistițiile din 1918 și 1940. Aici se află „Centrul de cercetare arheologică a Văii Oise“ adăpostit într-o clădire modernă.

Colocviul de la Compiègne, deosebit de interesant, a cuprins comunicări susținute de arheologi, arheozoologi și etnologi. A fost susținută și o comunicare cu referiri la mitologia românească.

În timpul colocviului am avut posibilitatea să discut cu arheologi din Compiègne : Bernard Lambot și Marc Talon. În cursul desfășurării lucrărilor colocviului, datorită amabilității colegului Marc Talon, am locuit la Château d'Aramont, un castel al lui Napolcon al III-lea ce adăpostește acum un centru de săpături arheologice. Marc Talon conduce pe Valea Oise un mare săntier de salvare în cadrul căruia au fost făcute importante descoperiri în special pentru perioada galică.

La Compiègne am avut plăcuta surpriză să văd, în muzeul local, o excepțională colecție de vase grecești din epoca clasică.

De la Compiègne am plecat în R.F.G. unde am petrecut ultimele șase zile ale voiajului. La Stuttgart m-am întinut cu dr. Gisele Burger cu care am discutat despre ultimele nouățiți în cercetarea culturii Cucuteni. Domnia sa mi-a prezentat o interesantă ipoteză cu privire la originea metalurgiei bronzuilor din sud-estul Europei și zona circumpontică.

Ultima escăldă a fost Heidelberg. În renumitul centru universitar am fost primit cu căldură de doctoranda Marion Poller cu care am discutat despre teza sa de doctorat care va cuprinde și descoperirile din țara noastră. În orașul de pe malurile Neckarului am fost oaspete la „Institut für Ur- und Frühgeschichte“ unde prof. dr. Harald Hauptmann mi-a permis, cu multă amabilitate, să lucrez în biblioteca bine dotată a

institutului, Cu prof. dr. Harald Hauptmann am discutat despre problemele neoliticului aceramic din Anatolia și Europa răsăriteană, precum și despre neo-eneoliticul din Peninsula Balcanică. O discuție interesantă am avut și cu prof. Philip L. Kohl din S.U.A. aflat pentru documentare la Heidelberg.

Apreciez în mod deosebit faptul că în afară de Marion Boller și alți doctoranzi de la Heidelberg sunt interesați de cercetările arheologice din România, unii dintre ei făcând efortul de a învăță românește.

La invitația prof. H. Hauptmann am ţinut, în ziua de 21 noiembrie 1988, conferința „Die Ausgrabungen in der Cucuteni Siedlung von Poduri”, primită cu interes de cadrele didactice, doctoranzii și studenții institutului.

Bineînțeles, în timpul șederii la Heidelberg am vizitat

cîteva obiective turistice: castelul, biserică „Sfintului Spirit”, Casa Cavalerului (Ritter), străzi cu aspect medieval din oraș.

Inainte de a încheia, mulțumim cu toată căldura sponsorilor și colegilor care ne-au înlesnit această călătorie de documentare: dr. Gisela Burger, Ch. Jeunesse, Michele Fonton, dr. R. Desbrosses, prof. J. P. Demoule, Rose-Marie Arbogast, Patrice Meniel, Marion Boller și prof. Harald Hauptmann. Datorită ajutorului acordat de acestia am reușit să fotocopiem un mare număr de cărți și articole privind cercetările interdisciplinare, ne-am clarificat prin discuții o serie de probleme metodologice și am avut posibilitatea de a vedea interesante colecții și săpături arheologice.

DAN MONAI

DOCUMENTARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN BULGARIA

De mult timp, pentru cercetătorii antichității — ca și pentru ceilalți istorici —, profundarea și extinderea investigațiilor nu pot avea loc fără o cunoaștere adevenătoare și a rezultatelor obținute de către alți specialisti. În primul rînd — ale celor din țările învecinate. De aceea, m-am bucurat în mod sincer, cînd — în cadrul schimburilor științifice inter-academice —, mi s-a oferit posibilitatea ca, în toamna anului 1987 (13 octombrie — 3 noiembrie), să întreprind o călătorie de documentare în Bulgaria.

Începută sub auspicii oarecum nefavorabile, asupra căroră vom reveni, respectiva documentare a însemnat pentru mine, în primul rînd, o serioasă acumulare de cunoștințe: informații științifice, modalități de organizare a cercetării, for me și tehnici de conservare a patrimoniului cultural etc. Dar, mai cu seamă, călătoria aceasta a constituit un prilej de a reîntîlni vechi prieteni sau de a cunoaște noi colegi. La toate acestea se adaugă ocazia de a vedea din nou, după aproximativ 15 ani, țara vecină, cu tot ceea ce înseamnă aceasta: oameni, civilizație, peisaj.

Descins — după o noapte obosită petrecută în tren —, în gara principală din Sofia, am avut neplăcută surpriză să constată lipsa oricărui reprezentant al Academiei Bulgarie de Științe, care ar fi trebuit să mă aștepte acolo. După cum am aflat ulterior, telegrama prin care mi se anunța sosirea — nu a putut fi dusă din clădirea Academiei pînă la ea a Institutului de Arheologie. Pe deasupra, nu aveam chiar și cea mai mărunță monedă bulgărească, care mi-ar fi fost nespus de folositoare pentru a da un telefon sau a călători cu tramvaiul. În consecință, cu cele cîteva zeci de kilograme de cărți, pe care le duceam în spate (așa cum o să fiecam cu toții) Institutului sofiot sau specialiștilor de aici — de la prietenii români —, n-am avut altă soluție decât să „măintez” treptat, în foarte multe opiri, spre centrul orașului, unde se aflau instituțiile căutate. Însă, după cîteva ore interminabile, odină ajuns la țintă, lucrurile s-au limpezit cu repezicune și totul a intrat pe făgăduirea firescului. Colegii și amicii bulgari — în frunte cu distinsul profesor Velizar Velkov —, regretind sincer nefericita întâmplare — care putea fi evitată prin anunțarea sosirii cu mai multe zile înainte —, au rezervat într-un timp record toate problemele legate de prezența mea acolo și, mai ales, cele privind asigurarea unor condiții de lucru căi mai bune.

La Sofia am lucrat îndeosebi la institut și muzeu, fiind acompaniat și ajutat cu multă disponibilitate de către prof. dr. Jordanka Jouroukova și dr. Bistra Boškova. De asemenea, în capitala Bulgariei — am mai avut interesante discuții cu prof. dr. V. Velkov (directorul Institutului de Arheologie), prof. dr. I. Marazov (director adj. al Institutului de Istoria Artei), acad. D. Anghelov (director al Centrului de Studii Bulgarie) și prof. dr. V. Traikov (Institutul de Istorie al Academiei Bulgarie). În afară de preocupările mele în domeniul istoriei antice, am abordat cu interlocutorii amintiți, ca și cu alții, probleme legate de necesitatea intensificării schimburilor de informații și publicații științifice între cercetătorii români și bulgari, înțindu-se seama de numeroasele momente cînd istoriile celor două popoare vecine s-au desfășurat paralel sau, uneori, chiar strîns impletite. Peste tot, gazdele și-au exprimat dorința de a întări legăturile cu specialiștii români,

de a cunoaște mai bine publicațiile noastre științifice și, implicit, trecutul, adesea, comun; în acest sens, s-a făcut observația că bariera lingvistică produce încă dificultăți, care pot fi depășite numai printr-o amplă editare a rezultatelor cercetătorilor noastre în limbi de largă circulație internațională.

Este dificil ca, din multitudinea de imagini și impresii — să încerci să diserne ceea ce ar fi mai plin de semnificații. Totuși, voi căuta să desprind din acest adevărat amalgam pe același, care poate ilustra pe de-o parte starea cercetării bulgare de profil, iar, pe de altă, să vină în sprijinul specialiștilor români. Astfel, în primul rînd, am fost plăcut impresionat de mariile lucrări de conservare și restaurare, care se efectuează la monumentele istorice de diferite origini, ca și de grijă arhitecților de a păstra tonul ambiental cel mai potrivit (Sofia, Veliko Tărnovo, Pliska, Preslav, Varna, Sandanski). Totodată, am avut ocazia să admir și cîteva muzeu amenajate modern, dotate cu cele mai noi tehnici de laborator și securitate, cum sunt cele de la Muzeul din Sofia, ori cele din Varna, Šumen, Veliko Tărnovo și Sandanski; alte numeroase unități se astănuiesc într-un rapid proces de transformare.

Progrese notabile am întîlnit și în ceea ce privește cercetarea numismatică. Se pare că, după un plan urmărit metodologic, s-au încheiat numărători — altă în instituție Academiei, cînd și la aproape fiecare muzeu județean —, bine pregătiți, cu stagii de perfecționare în străinătate (dr. B. Boškova, dr. K. Dočev, dr. V. Vladimirova-Aladjova, regretatul dr. D. Ivanov, dr. M. Tzoev, I. Băievarov s.a.). De asemenea, și în ceea ce privește cercetarea arheologică, de un real folos — după cum îmi înărturiseau și colegii bulgari — le-a fost prezența echipelor de specialiști străini. În prezent, după cîte am aflat, se află în Bulgaria mai multe expediții (12?), care întreprind cercetări arheologice în colaborare cu forțele autohtone (din Polonia, R.F.G., U.R.S.S., R.D.G., Olanda, S.U.A., Franța, Japonia, Italia etc.). În afară de un util schimb de experiență privind metodologia de investigare, instituțiile străine angajate în asemenea întreprinderi au donat unităților bulgare de profil xerox-uri, aparatură de laborator și — pentru cercetări speciale (de ex. destinate arheologiei subacvatice), cărți și reviste de specialitate sau au acordat burse de studii, stadii de documentare, organizind, adesea, și diverse manifestări științifice comune s.a.m.d. Rezultatele secunde ale acestei colaborări s-au dovedit profitabile în egală măsură pentru toți partenerii. Drept urmare, am constatat cu bucurie nivelul ridicat, care au început să-l alăture publicațiile de specialitate, mult diversificate și tipărite în condiții grafice dintr-cele mai bune, multe dintre ele apărind în limbi străine de largă circulație.

Cîteva excursii sau vizite scurte la șanțiere arheologice sau monumente istorice mi-au dat, în același timp, prilejul să înțeleg mai bine istoria Bulgariei și, de ce nu, să mă las încredințat de spectaculoasa frumusețe a locurilor. Printre acestea, trebuie să menționez Tzarevetzul (Veliko Tărnovo), cuiul de vultur al lui Petru, Asan, Ioniță și al erorilor încădători ai primului sau ai celui de-al doilea Imperiu româno-bulgar; apoi, mă opri asupra Varnei antice (condus

de către dr. M. Lazarov). Însoțit de către dr. Vanja Popov, pentru a ajunge la Sandanski am călătorit de-a lungul splendei văi a Strumei (Strymon), presărată cu cetăți antice sau medievale, agățate de virfurile stincoase. Un peisaj din ce în ce mai meridional, culminând cu mirificul Sandanski, oras în curs de racordare la calea marilor lăzile exigențe ale turismului internațional și ale cărui clădiri suprapun numeroase vestigii, aparținând aproape tuturor epocilor istorice. Așezările neolitice, necropole tracie și sau traco-romane, diverse mozaicuri, monumente bizantine, biserici și mănăstiri bulgare, hoteluri cu un înalt confort, vile și casute rochete — totul presărat în mijlocul unei vegetații tipice, alcătuită din smochini, castani, piersici, caisi, lauri, viță de vie și.m.d. Colțul opus al Bulgariei spre nord-est, ascundând alte minunătii istorice și naturale. Ghizii mei, soții dr. Dočka Vladimirovă-Aladjova și dr. Živko Aladjov, mi-au dezvăluit pe indeletele frumusețile citorva din cele mai interesante locuri și monumente de la Sumen, Pliska, Madara și Preslav. Cu această ocazie mi s-a întărit convingerea că un aport considerabil — dacă nu hotăritor — la înflorirea acestor centre din Evul Mediu Timpuriu — bineînțele, într-un grad variabil — și-a avut și factorul autohton, traco-roman, transmisător al elementelor de civilizație antică, precum și cel bizantin. De altfel, chiar la inegalabila Madara, însoțitorii ma recunoșteau că, în acel loc, multe din obiectivele, atribuite până nu demult bulgarilor, se pare că au o sorginte tracă sau traco-romană.

Inainte de a încheia, socot util să mă opresc ceva mai mult asupra importanțelor descoperirii ale regretatului Bogdan Sultov¹, înind seama și de interesul arheologilor români privitor la materialele respective. Este vorba, după cum se știe, de atelierele și cupoarele pentru produs ceramică de la Hotnița, Pavlenken și Butovo. Prima categorie, asupra căreia vom căzui, o reprezintă așa-numitele asumători sau fructiere, cunoscute în bibliografia străină sub numele de *calice à encens*, *Räucherkeulen* sau *Räucherschalen*. Această formă ceramică a apărut și la nordul Dunării, în căstre sau în necropolele și așezările civile din preajma acestora: Romula², Măliniștei³, Dobrobiște⁴, Buciumi⁵ și Sarmizegetusa⁶. De asemenea, nu demult, la Tyras — s-au găsit alte două asumători similare (fig. 1/2)⁷. Renunțăm la descrierea acestei ceramici, de altfel destul de familiară specialiștilor. Reînsem, doar că, în ceea ce privește descooperirile menționate, ele se pot data în secolele II—III e.n.⁸ Pe de altă parte, diseminarea acestei forme a fost pusă în stînsă relație cu prezența trupelor din zonele granitelor întărite de pe Rin, Dunăre și din Britania⁹. De obicei, se pare că producția era organizată local¹⁰, deși, cel puțin — la Măliniștei

¹ B. Sultov, *Ceramic Production on the territory of Nicopolis ad Istrum (IInd—IVth century)*, Terra Antiqua Balcanica, I, Godišnik na Sofijskaja Universitet „Klement Ohridsk Istoricheskij fakultet — Annaire de l'Université de Sofia „Klement Ohridski“, Faculté d'histoire, Sofia, 1985.

² Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia*, Craiova, 1976, p. 116—118, 208 și pl. LXI/748—752 și pl. LXII/753—760.

³ Gr. Floreșcu-E. Bujor, în *SCI* IV, 1955, 1—2, p. 276 și pl. 1/1.

⁴ Nr. Inv. II/1208 (Cf. Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 117 și nota 700).

⁵ E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C. Pop, *Castrul roman de la Buciumi. Contribuții la cercetarea limesului Daciei Porolissensis*, Cluj, 1972, p. 50—51 și pl. XXV—XXVI.

⁶ În vitrinele muzeului din Deva se află două asemenea exemplare nepublicate, găsite la Sarmizegetusa și care aparțin tipurilor 1 și 2 (Nr. Inv. 22942 ?), potrivit clasificării întocmite de către Gh. Popilian (*op. cit.*, p. 116). Cu toate insistențele mele la respectiva instituție, — nu am reușit să obțin date suplimentare, fotografii sau desene.

⁷ I. B. Klejman, N. A. Son, *Западно-ионийские и проптическо-ориентальные культурно-экономические связи Тыры*, în *Материалы по археологии Северного Причерноморья*, Kiev, 1983, p. 51—52 și fig. 1.

⁸ Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 116—117; B. Sultov, *op. cit.*, p. 21—23 și 26—29.

⁹ Gh. Popilian, *op. cit.*, p. 117—118 și nota 708, p. 117.

¹⁰ E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C. Pop, *op. cit.*, p. 50—51; Gh. Popilian *op. cit.*, p. 116 și urm.

și Tyras, trebuie să admitem și pătrunderea unor importuri dinspre Moesia Inferior.

O altă categorie ceramică, care ne-a atras atenția, este reprezentată de cestiile dacice (căjuți), găsite la sudul Dunării, în toate cele trei centre amintite (Hotnița, Pavlenken și Butovo). Pe lîngă exemplarele lucrate cu mîna, în tehnica tradițională, de la Butovo (fig. 2/2—5), se remarcă însă și apariția unor cesti asemănătoare, dar, de această dată, lucrate la roată, atât la Pavlenken (fig. 2/1), și la Butovo (fig. 2/3), cît și la Sviștov, Novae, Veliko Tărnovo (Tzarevetz) și Nicopolis ad Istrum¹¹. Cesti (căjuți) dacice lucrate la roată s-au găsit și în stațiunile pre-române de la Bitca Doamnei și Poiana¹², așa încît se poate presupune, că, și în cadrul acestei ceramici atât de conservatoare — probabil, datorită destinației sale —, se trecea la adoptarea tehnicii „de vîrf”, evenă cestilor dacice — lucrate cu mîna sau la roată — în complexele arheologice de la sudul Dunării, că și a altor categorii ceramice, de asemenea — cu o sorginte dacică (fig. 2/4), necesită cîteva întrebări și răspunsuri. Materialele respective constituie dovezi neîndoioice privind existența elementului geto-dac la sudul Dunării, plină — cel puțin — în secolele II—III e.n. Originea lor poate fi diversă: pre-română (dar, din nesericire — știm prea puțin despre situația etno-culturală a acestui spațiu dinainte de cucerirea română); în urma unor colonizări masive din secolul I e.n. sau mai tîrziu; prezența în unitățile militare a unor recruți de la nordul fluviului; în sfîrșit cel mai plauzibil, se poate ca toate cele trei posibilități să corespundă unor realități istorice. Ipoteza că astfel de „fossile — directoare” nu pot fi atribuite numai unui grup etnic și că erau destinate exportului peste Dunăre¹³ — nu rezistă unei tratări critice. Este și înțut că cestiile (căjuți), peste tot unde apar, atestă o certă prezență a elementului geto-dac; iar presupunerea că se exportau asemenea cesti, confectionate cu mîna, este neverosimilă. În orice caz, optica noastră despre romanitatea sud-dunăreană trebuie revăzută iar strînsă unitatea originară cu ea de pe malul stîng nu mai poate fi acum pusă la îndoială.

VIRGIL MIHĂILESCU-BÎRLIBA

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Censers made by wheel: 1, 3—4, Butovo; 2 Tyras; 5—6, Hotnița. According B. Sultov (1, 3—6) and I. B. Klejman, N. A. Son (2).

Fig. 2. Cups: 1 Pavlenken (by wheel); 3, Butovo (by wheel); 2, 5, Butovo (hand-modelled). Pots: 4, Hotnița (hand-modelled); 6, Butovo (hand-modelled). According B. Sultov.

¹¹ B. Sultov, *op. cit.*, p. 88.

¹² A. Buzilă, *Despre ceramica dacico-geetică lucrată cu roata* de la Bitca Doamnei, Plată Neamț, în *MemAntq*, 4—5, 1972—1973 (1976), p. 101—102 și fig. 4/6, 25/1.

¹³ B. Sultov, *op. cit.*, p. 88—89.

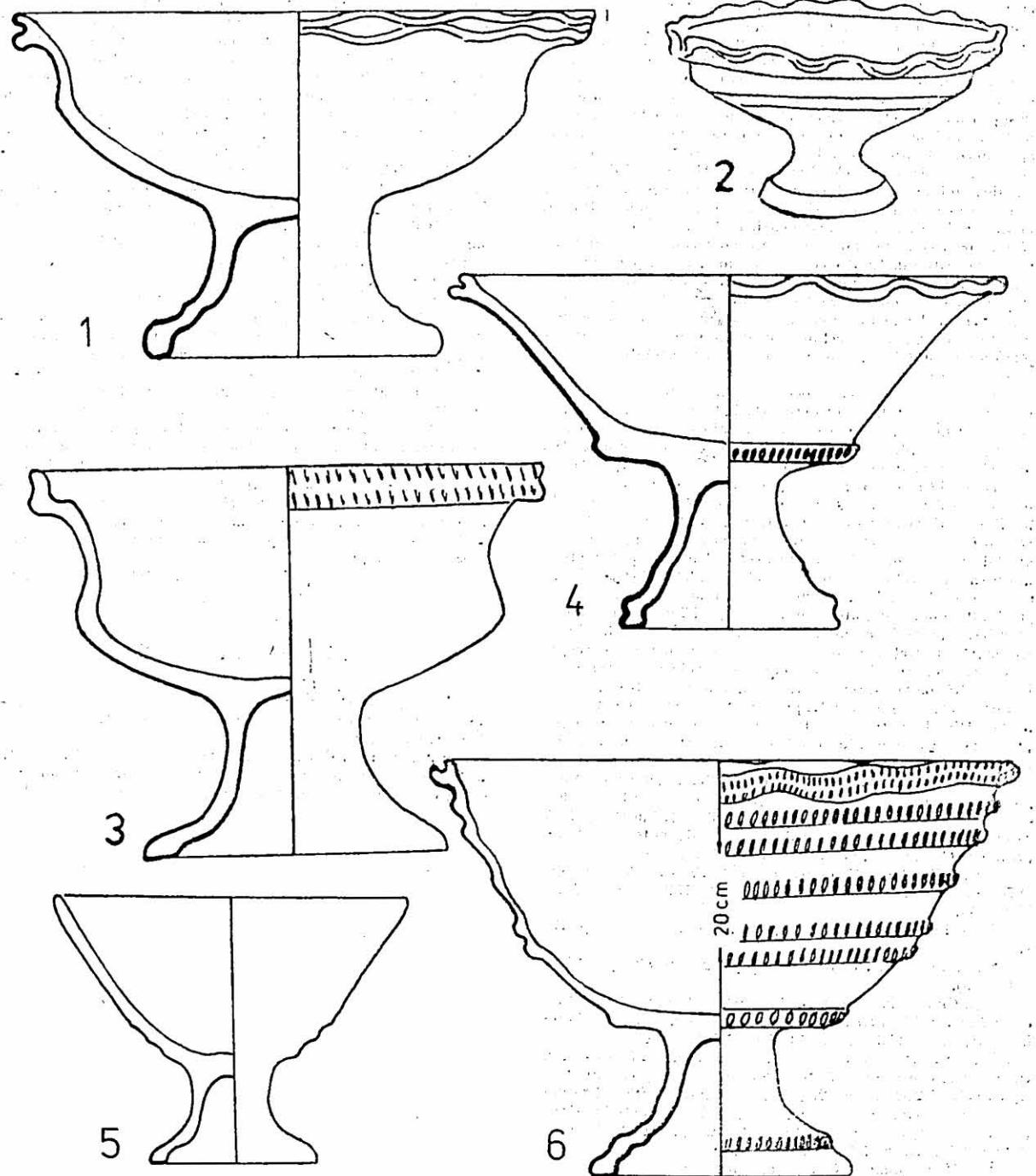

Fig. 1. Afumători lucrate la roată; 1, 3–4, Bulovo; 2, Tyras; 5–6, Ilotnița. După B. Sullov (1, 3–6) și I. B. Klejman, N. A. Son (2).

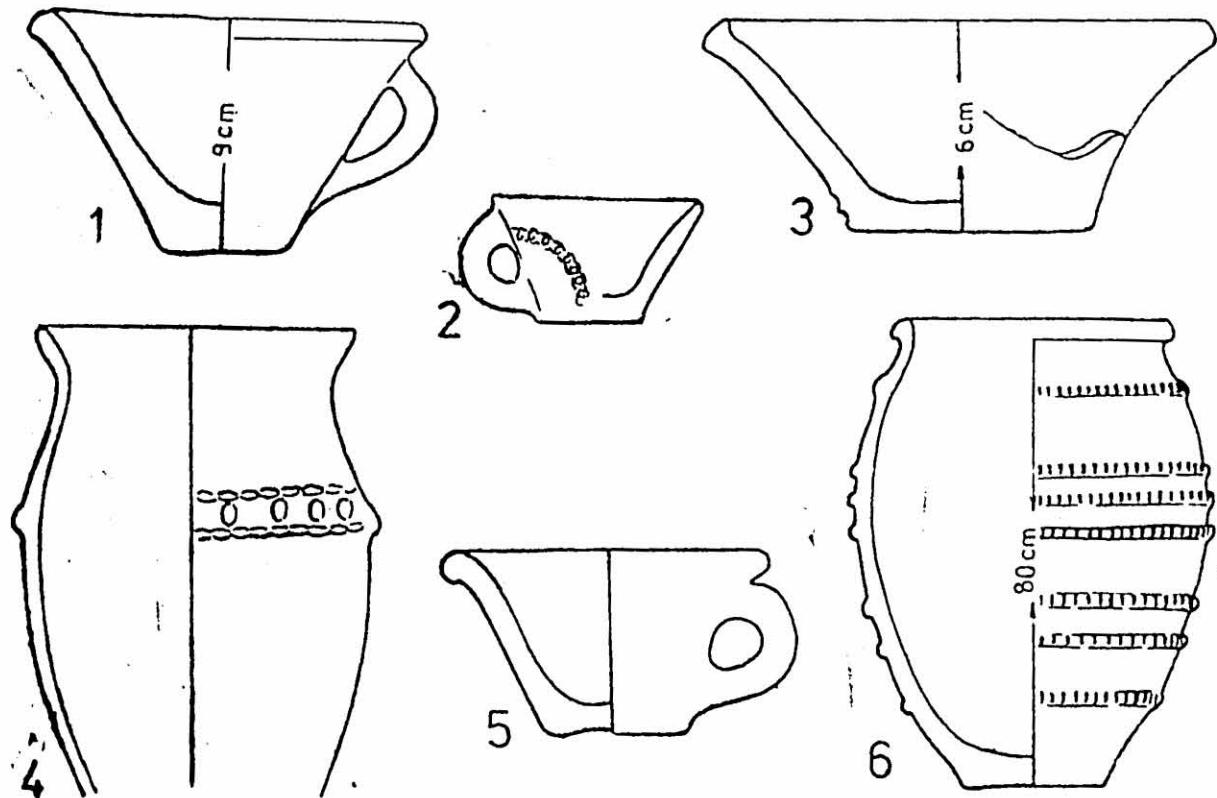

Fig. 2. Gești : 1, Pavlikeni (la roată); 3, Butovo (la roată); 2, 5, Butovo (cu mină). Vas-borean : 4, Ilotnița (cu mină); 6, Butovo (cu mină). După B. Sultov.